

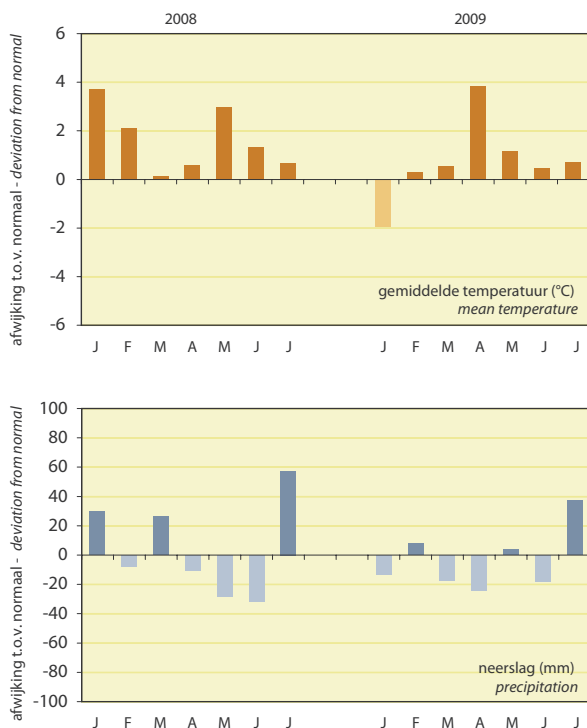
Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2008 en 2009

Arjan Boele

In 2008 en 2009 gingen weer vele broedvogeltellers op pad om kolonievogels en zeldzame broedvogels in kaart te brengen. Een activiteit die vanaf 1992 jaarlijks plaatsvindt en, naarmate tijdreeksen langer worden, nog steeds aan waarde wint. Tot de meest bijzondere broedvogelsoorten behoorden Grote Aalscholver, Witoogend, Rode en Zwarte Wouw en Ruigpootuil. Het broedseizoen van 2008 volgde op de elfde winter op een rij met relatief zacht winterweer maar dat van 2009 werd voorafgegaan door relatief koud winterweer. Dit had zijn weerslag op enkele vorstgevoelige soorten, terwijl andere de koude verbazend goed doorstonden.

Arjan Boele, Arend van Dijk, Fred Hustings, Joost van Bruggen, Kees Koffijberg, Jan-Willem Vergeer & Calijn Plate

Het is een prestatie van formaat dat de Nederlandse vogeltellers er jaar in jaar uit in slagen om van een groot aantal vogelsoorten een representatief beeld te krijgen van aantallen en verspreiding. Ongeveer 1700 vrijwilligers en enkele tientallen professionals verzamelen sinds 1992 gegevens voor het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Met ingang van het veldseizoen 2011 zijn het LSB en het Broedvogel Monitoring Project (BMP) overigens meer samengevoegd en zijn ook enkele kleine wijzigingen in de criteria doorgevoerd (van Dijk & Boele 2011). SOVON Vogelonderzoek Nederland (SOVON) volgt hiermee, in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de stand van 17 soorten kolonievogels en ruim 100 zeldzame broedvogelsoorten, waaronder de meeste soorten van de Rode Lijst. Afhankelijk van de soort betreft het landdekkende inventarisaties of tellingen van de belangrijkste broedplaatsen, waaronder alle Natura 2000-gebieden. Het onderzoek is onderdeel van het

Figuur 1. Weerbeeld in winter en voorjaar 2008-2009. Gegeven zijn de gemiddelde temperaturen en de neerslag per maand op het weerstation De Bilt, uitgedrukt als de afwijking ten opzichte van het gemiddelde over 1971-2000 (gegevens KNMI, www.knmi.nl). *Weather characteristics (temperature and precipitation) in January-July 2008-2009, expressed as deviation from the long-term average.*

landelijke Netwerk Ecologische Monitoring, waarin wordt samengewerkt met Rijkswaterstaat Waterdienst, provincies en de Stichting Gegevensautoriteit Natuur. Het wordt financieel gesteund door het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Dit artikel vormt een vervolg op eerdere jaaroverzichten in Limosa (meest recente: van Dijk *et al.* 2010a). Het vat de resultaten samen uit de jaren 2008 en 2009, die in veel uitgebreidere vorm zijn gepubliceerd in jaarrapporten (van Dijk *et al.* 2010b, Boele *et al.* 2011).

METHODE

Het LSB is onderdeel van het landelijke Meetnet Broedvogels van SOVON en wordt uitgevoerd volgens vaste richtlijnen voor veldwerk en interpretatie van de veldgegevens (van Dijk *et al.* 2004). De regiocoördinatie is in handen van 20 districtskoördinatoren, die contacten onderhouden met de waarnemers en een eerste controle van de binnengekomen gegevens uitvoeren. Daarnaast wordt samengewerkt met een aantal onderzoekers, werkgroepen en instituten die bepaalde soorten of regio's onder hun hoede hebben, zoals de Kerkuilenswerkgroep Nederland, H. van der Kooij e.a. (Purperreiger),

Oehowerkgroep Nederland, Steenuilen Overleg Nederland, Stichting Bargerveen (Grauwe Klauwier), R.L.Vogel (Raaf), Vogelbescherming (Kwartelkoning), Werkgroep Grauwe Kiekendief, Werkgroep Lepelaar, Werkgroep Ooievaarstelling (STORK), Werkgroep Slechtvalk Nederland en Werkgroep Ruigpootuilen. Organisatie en uitvoering van de inventarisaties van kustbroedvogels in het Deltagebied is in handen van Rijkswaterstaat Waterdienst (Strucker *et al.* 2009, 2010).

Bij kolonievogels wordt gestreefd naar landelijke dekking. Bij de meeste soorten wordt 70-90% van de landelijke populatie jaarlijks geteld. Alleen bij de Huiszwaluw is dit aandeel minder dan 40%, omdat gekozen is voor monitoring in vaste steekproefgebieden. Ook bij zeldzame soorten die goed telbaar (Blauwe Kiekendief, Strandplevier) en/of beheersrelevant zijn (Rosse Stekelstaart), is landelijke teldekking het doel. Bij de meeste overige soorten wordt de telinspanning gericht op voor de soort belangrijke broedgebieden (Roerdomp, Grauwe Klauwier). Sommige soorten zijn zo schaars, diffuus verspreid en/of lastig te inventariseren dat moet worden volstaan met het verzamelen van losse broedvogelmeldingen (Kemphaan, Kramsvogel), mede via de website Waarneming.nl. Bij zeer zeldzame soorten wordt het oordeel van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) gevolgd. Tabel 1 geeft een overzicht van de volledigheid van het onderzoek per soort.

Indexen en trends worden berekend door het CBS met het programma TRIM. Hierbij worden gegevens voor ontbrekende jaren bijgeschat op basis van loglineaire Poisson-regressie (van Strien & Pannekoek 1999).

Voor meer details omtrent de organisatie, volledigheid van onderzoek, classificatie van trends en andere methodologische aspecten wordt verwezen naar de jaarrapporten (van Dijk *et al.* 2010, Boele *et al.* 2011). Hierin zijn ook alle bronnen opgenomen evenals meer gedetailleerde soortteksten.

WEERSOMSTANDIGHEDEN

De winter van 2007/08 was 'zacht' in de terminologie van IJnsen (1991) en daarmee de elfde winter op rij met relatief zacht weer. Januari was erg zacht, terwijl februari en maart iets meer vorstdagen kenden (figuur 1). April had een koele start met pas in de laatste decade aangename temperaturen bij licht wisselvallig lenteweer. Mei kende een gemiddelde maandtemperatuur van 15.7°C – drie graden hoger dan normaal – en was daarmee de warmste meimaand in ruim een eeuw. Juni en juli waren warm, maar terwijl juni de derde maand op rij was met in De Bilt een neerslagtekort (lokaal elders in het land overigens niet), was juli nat en wisselvallig.

De winter van 2008/09 was in De Bilt, ondanks een koudeperiode eind december en begin januari, 'vrij zacht' (IJnsen 1991). De regionale verschillen waren echter groot. In het zuidoosten van het land daalden de temperaturen boven

een sneeuwdek soms tot -21°C ; in Maastricht kwam de gemiddelde temperatuur in januari 2.9°C lager uit dan normaal, tegen 2°C in De Bilt en 1.1°C in Eelde. Hoe dan ook was januari 2009 landelijk de koudste januarimaand sinds 1997. Na zacht maar somber weer in februari en vrij zachte en droge weersomstandigheden in maart, volgde april met uitzonderlijk warm (in de metingen alleen overtroffen door april 2007) en droog weer. Mei tot en met juli waren opnieuw opvallend zonnige maanden met lokaal sterk verschillende neerslaghoeveelheden.

De waterstanden in de Waddenzee bleken in voorgaande jaren enkele malen desastreus voor het broedsucces van kustvogels aldaar. Ditmaal bleef extreem hoge vloed, leidend tot overstroming van broedplaatsen op kwelders en zandplaten, uit.

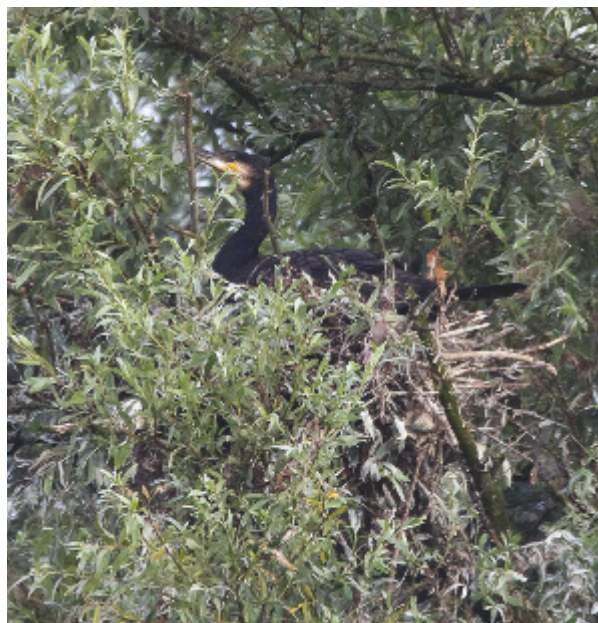
RESULTATEN

Tabel 1 geeft de in 2008-09 getelde aantallen weer, alsmede een inschatting van de volledigheid van het onderzoek en, indien mogelijk, een landelijke aantalschatting. Hieronder worden de resultaten per soort samengevat.

Futen tot en met reigers

Hoewel een jaarlijkse broedvogel sinds 1985, zijn er geen tekenen dat de *Roodhalsfuut* zich substantieel verder gaat uitbreiden. Buiten Drenthe, waar de 12 resp. 9 paren in 2008 en 2009 een pas op de plaats betekenen ten opzichte van voorgaande jaren, ontbraken broedmeldingen. Een langdurig aanwezige vogel op het Drontermeer GI vertoonde in beide jaren soms territoriaal gedrag maar bleef ongepaard.

De recente terugval van het aantal *Geoorde Futen* werd vooral in 2009 goedge maakt. Met een geschatte 450-540 paren kwam dit in de richting van topjaar 2003 (530-560). Het Bargerveen Dr vormde met 171 paren een eenzaam bastion, want de overige bolwerken telden hooguit enkele tientallen paren. Het pionierskarakter van deze fuut manifesteerde zich opnieuw vooral in Laag-Nederland. Zo kenden de recent bezette gebieden in Zeeuws-Vlaanderen een minder jaar. Dit kwam wellicht doordat broedparen naar Vlaanderen vercasten, waar de soort licht toenam (Anselin 2010). Daar staan nieuwe vestigingen elders tegenover, zoals van 22 paren in natuurontwikkelingsgebied de Groene Jonker bij Zevenhoven Ut.

Harvey van Diek

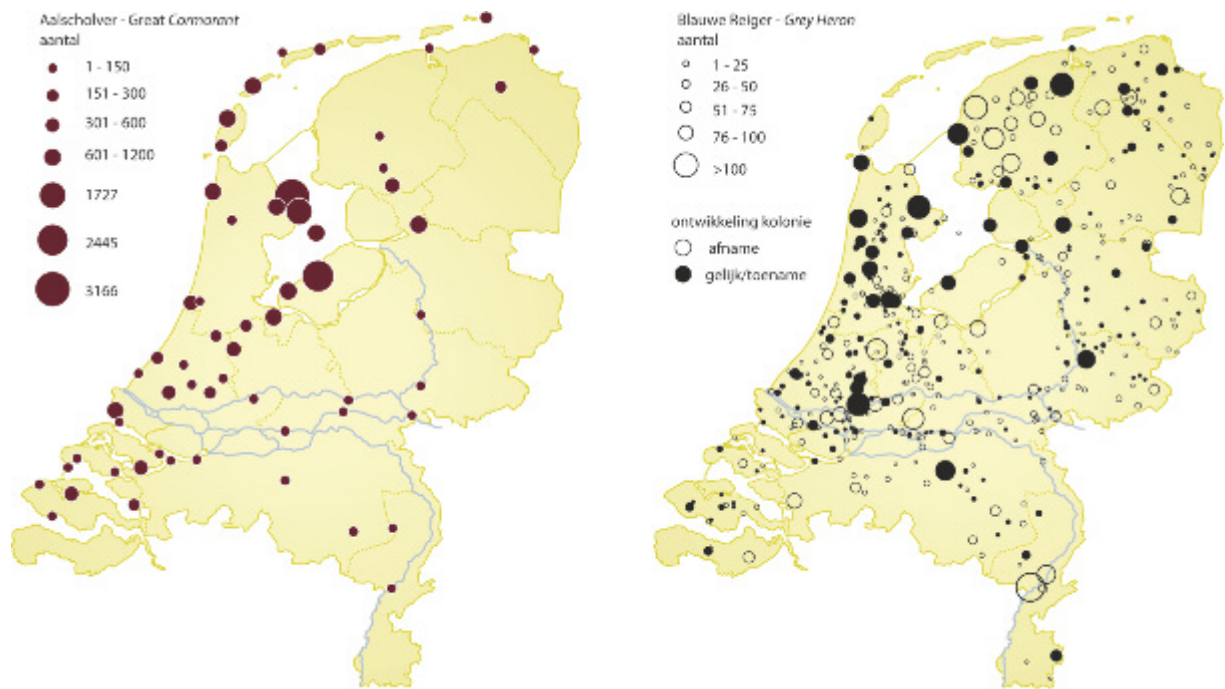
Het aantal broedende Aalscholvers is de laatste jaren gestabiliseerd. De foto toont een nest in de Groenlanden GI, 13 juli 2009. *The population of Great Cormorant has stabilized recently.*

Is de stand van de *Aalscholver* al enige jaren min of meer stabiel, de verspreiding verandert ingrijpend, met name in het IJsselmeergebied. In de laatste vijf jaar heeft het zwaartepunt zich verplaatst van de omgeving van Lelystad FI naar die van Enkhuizen-Medemblik NH. Florerende kolonies hier zijn die van De Kreupel (3166 paren), 't Ven (1727) en Vooroever Onderdijk (1175; getallen uit 2009). De kolonies in de Oostvaardersplassen (2455; maximum sinds 1990 was 8380 in 1992) en Lepelaarplassen (1024, max. 5500 in 1993) hebben aan belang ingeboet, net als die van het Naardermeer NH en De Wieden Ov. Elders in het land zijn de veranderingen minder groot. De *Grote Aalscholver* broedde zowel in 2008 (één paar, samenstelling niet geheel duidelijk) als 2009 (2-3 zuivere paren) nabij Neeltje Jans ZI. Een mengpaar *Grote Aalscholver* x *Aalscholver* bracht in 2009 drie jongen groot in het Lauwersmeer Fr/Gr, terwijl er ook een vogel was met een niet-succesvol nest (partner onbekend; Kleefstra & de Boer 2009). Dit waren de eerste zekere broedgevallen van deze ondersoort van de *Aalscholver*.

Tabel 1. (Volgende bladzijden) Kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland in 2008-2009. Achtereenvolgens worden per jaar gegeven: het getelde aantal paren/territoria (tussen haken inclusief niet volledig gedocumenteerde gevallen), eventueel een schatting van de totale Nederlandse populatie (*ganzen naar Voslamber *et al.* 2010), en een inschatting van de volledigheid van het onderzoek (a= >90% van de populatie geteld, b= 71-90%, c= 40-70%, d= <40%, ?= onbekend/toevalstreffers, x= niet geteld). Tenslotte wordt de populatietrend gegeven over de perioden 1990-2009 en 2000-2009, variërend van significant sterke toename (++) naar significant sterke afname (- -). Deze trendinformatie ontbreekt (?) bij zeer zeldzame of incidentele broedvogels. *Colonial and rare breeding birds in The Netherlands in 2008-2009. For each year the following data are given: number counted and estimated (between brackets including incompletely documented records), and the coverage of the survey, ranging from a (>90% of population was counted) to d (<40% counted), ? (unknown) and x (not counted). The trend over the periods 1990-2009 and 2000-2009 is given as well, ranging from strong significant increase (++) to strong significant decrease (- -).*

soort species	2008 geteld count	2008 geschat estimate	2008 dekking coverage	2009 geteld count	2009 geschat estimate	2009 dekking coverage	trend 1990- 2009	trend 2000- 2009
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>	12	12-14	a	9	9-11	a	++	?
Geoorde Fuut <i>P. nigricollis</i>	309	350-450	b	437	450-540	b	+	-
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo sinensis</i>	20 699	20 700-21 400	a	21 384	23 000-24 000	a	+	0
Grote Aalscholver <i>P. c. carbo</i>	1		?	4		?	?	?
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	148		?	182		?	+	-
Woudaap <i>Ixobrychus minutus</i>	16	20-40	c	20	25-50	c	+	+
Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>	32	35-45	b	27	30-40	b	++	++
Koereiger <i>Bubulcus ibis</i>	1	1	a	1	1	a	?	?
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>	159	160-180	a	87	100-120	b	++	++
Grote Zilverreiger <i>Casmerodius albus</i>	86	86-90	a	102	102-110	a	++	++
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	11 930	13 400-14 100	a	9496	11 250-12 250	b	+	-
Purperreiger <i>A. purpurea</i>	705	700-730	a	746	740-765	a	+	+
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	682	690-700	a	742	745-765	a	++	++
Heilige Ibis <i>Threskiornis aethiopicus</i>	7	7	a	5	5	a	?	++
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>	1953	1950-2000	a	2065	2100-2250	a	++	++
Rosse Fluiteend <i>Dendrocygna bicolor</i>	0		?	1		?	?	?
Zwarte Zwaan <i>Cygnus atratus</i>	22		?	22		?	?	?
Wilde Zwaan <i>C. cygnus</i>	1	1	a	1	1	a	?	?
Kolgans <i>Anser albifrons</i>	194	745*	?	292		d	++	+
Indische Gans <i>A. indicus</i>	27	100*	?	28		?	?	?
Sneeuwvangans <i>A. caerulescens</i>	0	3*	?	3		?	?	?
Brandvangans <i>Branta leucopsis</i>	5179	8300*	c	6820		b	++	++
Canadese Gans ssp <i>B. canadensis</i> ssp	1142	4200*	d	1561		d	++	++
Casarca <i>Tadorna ferruginea</i>	7		?	8		?	?	?
Smient <i>Anas penelope</i>	9 (27)		?	10 (42)		?	+	?
Pijlstaart <i>A. acuta</i>	1 (8)		?	3 (5)		?	0	?
Krooneend <i>Netta rufina</i>	361	370-420	a	350	360-420	a	++	++
Witooggeend <i>Aythya nyroca</i>	1		?	3 (4)		?	?	?
Eider <i>Somateria mollissima</i>	2952		c	3506	4300-5000	b	-	-
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	0		?	2 (4)		?	?	--
Kokardezaagbek <i>Lophodytes cucullatus</i>	1		?	0		?	?	?
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	55 (60)	60-80	b	47 (55)	55-80	b	++	+
Rosse Stekelstaart <i>Oxyura jamaicensis</i>	9 (15)		?	10 (13)		?	++	+
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	0		?	1	1	a	?	?
Rode Wouw <i>M. milvus</i>	1		?	0		?	?	?
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	1	1	a	2	2	a	?	?
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	597		c	711		c	-	-
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	34	34	a	22	22	a	--	--
Grauwe Kiekendief <i>C. pygargus</i>	48	48	a	62	62	a	+	+
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	50	50-55	a	69	70-75	a	++	++
Korhoen <i>Tetrao tetrix</i>	12	12	a	12	12	a	--	?
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	81		?	137		?	-	--
Klein Waterhoen <i>P. parva</i>	0 (1)		?	0 (5)		?	--	--
Kleinst Waterhoen <i>P. pusilla</i>	2 (5)		?	4 (6)		?	--	--
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	207	210-240	a	162	170-200	b	++	--
Kraanvogel <i>Grus grus</i>	3	3	a	3 (4)	3	a	?	?
Steltkluut <i>Himantopus himantopus</i>	10	10	a	4 (7)	4-7	b	0	--
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	5010	5100-5300	a	5459	5500-5700	a	-	-
Kleine Plevier <i>Charadrius dubius</i>	608		c	696		c	+	0
Bontbekplevier <i>C. hiaticula</i>	326	350-380	a	347	360-390	a	0	0
Strandplevier <i>C. alexandrinus</i>	169	180-210	b	162	170-200	b	-	-
Bonte Strandloper <i>Calidris alpina</i>	1		?	1		?	?	?
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	10		?	14		?	--	--
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>	11		?	8 (11)		?	++	?
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>	1205	1200-1270	a	2115	2100-2200	a	++	++

soort species	2008 geteld count	2008 geschat estimate	2008 dekking coverage	2009 geteld count	2009 geschat estimate	2009 dekking coverage	trend 1990- 2009	trend 2000- 2009
Dwergmeeuw <i>Hydrocoloeus minutus</i>	0		?	2 (3)		?	?	?
Kokmeeuw <i>Chroicocephalus ridibundus</i>	97 014	99 250-104 250	b	100 636	113 000-119 000	b	-	-
Stormmeeuw <i>L. canus</i>	3279	4050-4500	c	3069	4000-4500	b	-	-
Kleine Mantelmeeuw <i>L. fuscus</i>	67 078	85 300-88 000	b	78 161	96 000-102 000	b	++	+
Zilvermeeuw <i>L. argentatus</i>	39 603	56 800-58 500	c	36 517	51 000-54 000	c	-	-
Geelpootmeeuw <i>L. michahellis</i>	3		?	2 (3)		?	?	?
Grote Mantelmeeuw <i>L. marinus</i>	33 (35)	33-40	b	42 (45)	42-50	b	++	++
Drieteenmeeuw <i>Rissa tridactyla</i>	0		x	0		x	?	?
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	19 635	19 600-19 800	a	19 029	19 000-19 200	a	+	?
Visdief <i>S. hirundo</i>	17 075	17 600-19 400	b	14 253	14 800-15 800	a	0	0
Noordse Stern <i>S. paradisaea</i>	977	990-1090	a	1022	1050-1150	a	-	-
Dwergstern <i>Sternula albigularis</i>	832	830-880	a	776	780-830	a	+	+
Zwarte Stern <i>Chlidonias niger</i>	1168	1225-1350	a	1079	1150-1340	b	0	0
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	2923	3000-3200	a	1737	1750-1900	a	++	+
Dwergooruil <i>Otus scops</i>	1		?	0		?	?	?
Oehoe <i>Bubo bubo</i>	5	5	a	8	8	a	++	+
Steenuil <i>Athene noctua</i>	1575		d	1988		d	?	0
Velduil <i>Asio flammeus</i>	20	20-24	a	29 (30)	29-35	a	--	-
Ruigpootuil <i>Aegolius funereus</i>	2		?	5		?	?	?
Nachtzwaluw <i>Caprimulgus europaeus</i>	964		c	903		c	+	++
IJsvogel <i>Alcedo atthis</i>	797	900-1050	b	375	440-540	b	++	+
Bijeneter <i>Merops apiaster</i>	1	1	a	0		?	?	?
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	3		?	10		?	--	--
Middelste Bonte Specht <i>Dendrocopos medius</i>	112	130-150	b	159	170-200	b	++	++
Kuifleeuwerik <i>Galerida cristata</i>	11	11-18	b	9	9-15	b	--	--
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>	20 947	23 200-27 900	b	19 801	25 000-31 000	b	+	0
Huiszwaluw <i>Delichon urbicum</i>	37 527	72 500-90 500	c	36 722	65 000-92 000	c	+	+
Engelse Kwikstaart <i>Motacilla flavissima</i>	8		?	11		?	?	?
Noordse Kwikstaart <i>M. thunbergi</i>	1		?	0		?	?	?
Grote Gele Kwikstaart <i>M. cinerea</i>	415	450-550	b	317	340-440	b	+	+
Rouwkwikstaart <i>M. yarrellii</i>	5 (8)		?	6 (7)		?	?	?
Noordse Nachtegaal <i>Luscinia luscinia</i>	0		?	2		?	?	?
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	214	250-400	c	244	275-450	c	-	?
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	217	230-270	b	206	220-260	b	--	--
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>	20	30-60	c	16	25-60	c	--	--
Cetti's Zanger <i>Cettia cetti</i>	86	90-120	b	144	160-220	b	++	++
Graszanger <i>Cisticola juncidis</i>	54	70-110	c	62	70-110	c	++	++
Krekelzanger <i>Locustella fluviatilis</i>	1		?	1 (2)		?	?	?
Grote Karekiet <i>Acrocephalus arundinaceus</i>	161	170-200	b	146	150-180	b	--	-
Orpheusspotvogel <i>Hippolais polyglotta</i>	6		?	6		?	?	?
Iberische Tjiftjaf <i>Phylloscopus ibericus</i>	0		?	1		?	?	?
Kleine Vliegenvanger <i>Ficedula parva</i>	0		?	1		?	?	?
Baardman <i>Panurus biarmicus</i>	586		?	651		?	-	0
Kortsnavelboomkruiper <i>Certhia familiaris</i>	26		?	47		?	?	?
Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>	39		c	55		c	--	--
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	288	330-380	b	272	310-360	b	0	++
Roodkopklauwier <i>L. senator</i>	0		a	1		a	?	?
Huis kraai <i>Corvus splendens</i>	1		?	5		?	?	?
Roek <i>C. frugilegus</i>	47 698	53 000-58 400	b	42 065	49 000-54 000	b	+	-
Bonte Kraai <i>C. cornix</i>	3 (4)		a	1 (5)		?	?	?
Raaf <i>C. corax</i>	65	75-90	b	70	75-90	b	0	0
Europese Kanarie <i>Serinus serinus</i>	48		?	59		?	-	?
Roodmus <i>Carpodacus erythrinus</i>	9		?	8		?	?	?
Grauwe Gors <i>Emberiza calandra</i>	2	2-5	b	3	3-6	b	--	--

Figuur 2. Broedverspreiding in 2009 van Aalscholver en van Blauwe Reiger in 2009, vergeleken met 2008 (cirkel: afname, stip: toename/gelijk). Breeding distribution in 2009 in Great Cormorant and in 2009, compared to 2008, in Grey Heron (open circle: decrease, dot: increase/stable).

Het landelijke aantal *Roerdompen* was niet te bepalen door het ontbreken van gegevens uit het kerngebied de Oostvaardersplassen Fl. Wel is duidelijk dat de stand in de overige gebieden stabiel tot licht afnemend is. Positieve ontwikkelingen zijn een uitzondering, zoals de toename in de Biesbosch NB (van 5 paren in 2008 naar 13 in 2009) die samenhangt met de aanleg van nieuwe natte natuur. Misschien is de Nederlandse situatie wel vergelijkbaar met de Britse, waar

de soort in hoge mate afhankelijk blijkt van enkele kerngebieden die voldoende jongen produceren (Gilbert *et al.* 2010).

De lichte stijging van het aantal *Woudapen* in de afgelopen jaren zette door. Met tenminste 16 en 20 getelde territoria in 2008-09 (en een geschatte populatie die tweemaal zo hoog ligt) zijn de aantallen nog niet om over naar huis te schrijven, maar het betreft wel een soort waarvan in de jaren negentig het uitsterven werd verwacht! Dat het niet alleen gaat om ongepaarde mannen maar ook om broedvogels bewijzen toevallige nestvondsten in het Koornmolengat bij Zevenhuizen ZH (beide jaren) en Echt Lb (2009). De overige territoria waren ruim verspreid, met naast traditionele broedgebieden (Vechtplassen, oostelijk Rivierengebied, zuidoostelijk Noord-Brabant) ook minder gebruikelijke locaties als het Lauwersmeer en de duinstreek (Amsterdamse Waterleidingduinen NH en Meijendel ZH). Ook in Vlaanderen wordt gesproken van een verrassende heropleving van de bijna dood gewaande broedvogelstand. Hier waren in 2009 33-40 territoria gevestigd, het leeuwendeel in Belgisch-Limburg (Anselin 2010). Kwakken werden weer vooral gemeld op locaties waar zich ooit losgelaten vogels gevestigd hebben: Artis Amsterdam NH (max. 21 nesten), Avifauna Alphen aan de Rijn ZH (max. 4) en Blijdorp Rotterdam ZH (max. 2). Mogelijk wilde vogels werden op enkele plekken gezien, waaronder de Oostvaardersplassen en de Biesbosch, maar alleen bij Lopik Ut werden zekere broedgevallen geconstateerd (beide jaren).

In de Braakman ZI, waar in 2005 het tweede broedgeval van een *Koereiger* in ons land plaatsvond, verbleven in beide jaren broedverdachte vogels. Een nestvondst bleef uit, maar de waarneming van een paartje met drie vliegvlugge jongen

Albert Wester

Hoewel de stand van de Zwarte Stern stabiel is neemt het aantal kolonies af; 23 mei 2009, Kobbelaan Fr. Despite the stable population trend in Black Tern the number of breeding colonies is in decline.

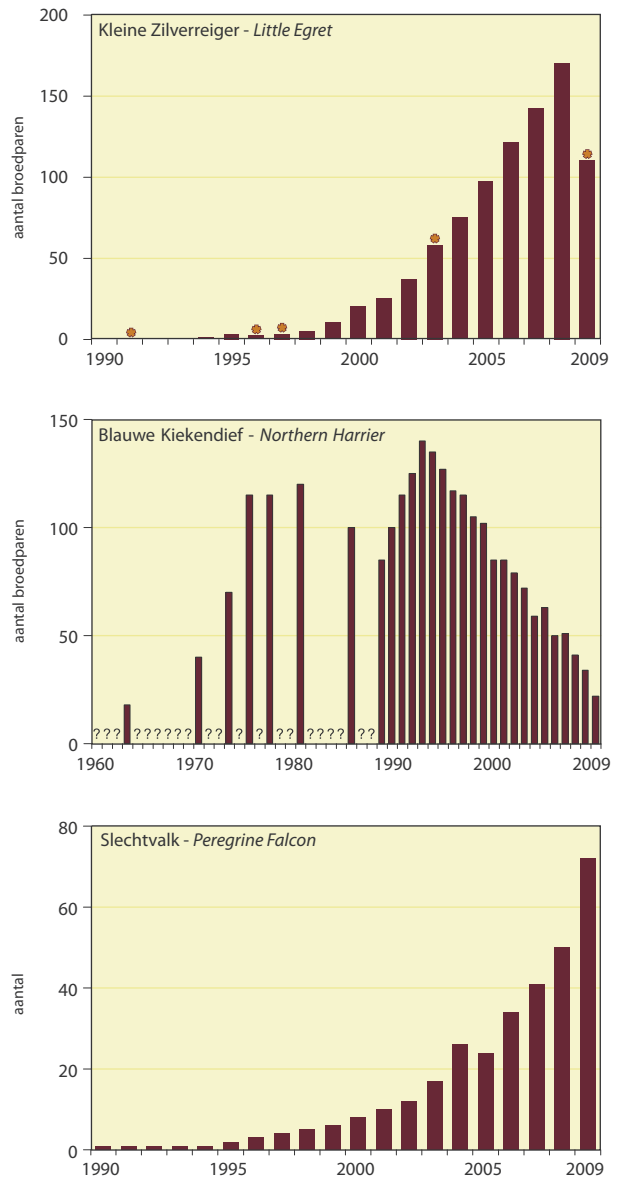
op 4 juli 2009 te Ellewoutsdijk ZI, aan de overzijde van de Westerschelde, is intrigerend. Gezien de noordwaartse uitbreiding in Frankrijk, waar de Koereiger zich in 1969 vestigde en in 2007 al met ruim 14 000 paren nestelde (Marion 2009), is het schaarse optreden van deze succesvolle kolonist in Nederland merkwaardig.

Voor het eerst sinds zijn opmars in ons land begon, kreeg de *Kleine Zilverreiger* een gevoelige tik. De landelijke populatie zakte met 35% van 2008 op 2009. Dat had natuurlijk van doen met de vorstperiode eind december en begin januari, toen er ook verschillende dode *Kleine Zilverreigers* werden gevonden. De strategie om in eigen land te overwinteren pakte ditmaal ongelukkig uit. De afname trof vrijwel alle kolonies, inclusief de grootste in het Quackjeswater op Voorne ZH (van 75 paren in 2008 naar 33 in 2009). De *Grote Zilverreiger* bleek veel beter tegen winterkoude bestand en klom in 2009 met 102 nesten op naar het niveau van 2005, dat tot nu toe het op één na beste jaar ooit was. Buiten de kolonie in de Oostvaardersplassen, die 78 resp. 96 nesten telde in 2008 en 2009, en die van De Wieden (5 resp. 1) werden geen zekere broedgevallen vastgesteld. Op verschillende locaties hielden zich echter solitaire, broedverdachte paren op, vooral in het noordoosten van het land maar ook in het Drontermeer en de Biesbosch.

Twaalf jaar na de laatste strenge winter vielen er, ondanks de in wezen meevallende koude, ook rake klappen onder *Blauwe Reigers*. Landelijk bedroeg de afname van 2008 op 2009 14%, een verlies van zo'n 4000 broedvogels. Er waren echter nogal wat lokale en regionale verschillen, met de grootste afname in Zuid-Holland (-22%) en de kleinste in Zeeland en Noord-Holland (-3%).

Het herstel van de *Purperreiger* lijkt nog niet gestopt. Met een stand die in beide jaren boven de 700 paren uitkwam, is de populatie weer vergelijkbaar met die eind jaren zeventig (600-700 paren), al wordt het niveau van begin jaren zeventig (ruim 900) nog niet gehaald. Op het dieptepunt van de afname in de jaren tachtig en vroege jaren negentig, waarbij droogte in de Sahel en habitatverslechtering in de broedgebieden een belangrijke rol speelde (Zwarts *et al.* 2009), omvatte de Nederlandse populatie maar 220 paren. Opmerkelijk is de ontwikkeling in de grote kolonie van de Zouweboezem bij Ameide ZH, waar binnen enkele jaren veel broedvogels zijn overgeschakeld van grond- op boombroedsels (aandeel 45% in 2009).

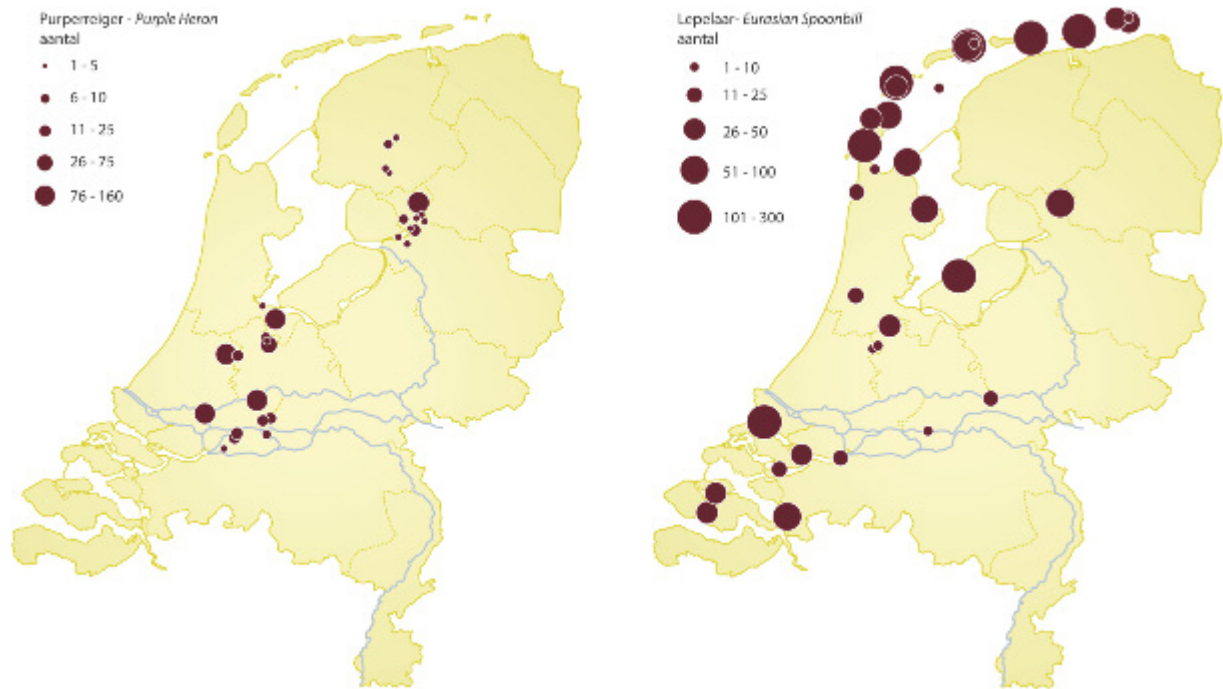
De *Ooievaar* maakte nog een lichte verdere groei door naar rond 750 paren in 2009. Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen per nest lag in 2008 (1.58) hoger dan in 2009 (1.20). Hierbij kunnen regionale effecten meespelen. Zo elimineerde een lijn met heftige buien op 25 en 26 mei 2009, gepaard gaande met zware neerslag en hagel, vrijwel alle nestjongen in een smalle strook van Zuid-Holland naar de Noordoostpolder.

Figuur 3. Trend in aantal broedparen van Kleine Zilverreiger (* jaren volgend op koudere winter), Blauwe Kiekendief en Slechtvalk. *Trend in number of breeding pairs in Little Egret (* after severe/cold winter), Northern Harrier and Peregrine Falcon.*

De vestiging van de *Heilige Ibis* zet niet echt door. Met resp. 7 en 5 nesten in 2008-09, verdeeld over Botshol Ut en Soerendonks Goor NB, namen de aantallen zelfs weer wat af ten opzichte van 2007. Sinds 2009 tracht Avifauna in Alphen a/d Rijn ZH, waar zich 20-30 vrij vliegende vogels ophouden, deze dieren terug te vangen. Hiermee wordt een van de bronnen voor verdere verspreiding van deze exoot ingedamd. Of er spontane vestiging kan plaatsvinden vanuit Frankrijk (bijna 2000 paren in 2007; Dubois *et al.* 2008) moet worden afgewacht.

In 2009 werd de grens van 2000 paren bij de *Lepelaar* ruimschoots overschreden. Een historisch moment, want vergelijkbare aantallen van deze goed gevolgde kolonievogel zijn

Figuur 4. Broedverspreiding in 2009 van Purperreiger en Lepelaar. *Breeding distribution in 2009 of Purple Heron and Eurasian Spoonbill.*

sinds het midden van de 19e eeuw nooit meer in ons land vastgesteld. Het Waddengebied is inmiddels goed voor 72% van de landelijke aantallen. In de grootste kolonie hier, De Geul op Texel NH, broedden in 2009 liefst 300 paren, meer dan in heel Nederland in de jaren zestig! De soort begint nu ook het binnenland te ontdekken. Vooral de kolonie in De Wieden is spraakmakend; de 138 paren (2009) nestelen hier te midden van Blauwe Reigers, Purperreigers en Grote Zilverreigers, een voor Nederland unieke combinatie (Brandsma 2010).

Zwanen tot en met eenden

Van de *Rosse Fluiteend* werd het eerste zekere broedgeval vastgesteld. Op 23 augustus 2009, relatief laat in het seizoen, hield zich bij Wommels Fr een paar op met vier jongen van minder dan twee weken oud. Er zouden aanvankelijk 10-12 pullen aanwezig geweest zijn.

Het broedsucces op de sinds 2005 jaarlijks bezette broedplaats van de *Wilde Zwaan* bij Wapserveen Dr was nihil. In 2008 verdwenen tot tweemaal toe de eieren, hoogstwaarschijnlijk door menselijk toedoen (van Dijk & Everts 2008). In 2009 werd het nest opgekalefaterd maar bleven de broedaanwijzingen vaag (van Dijk 2009). In hetzelfde jaar waren territoriale paren enige tijd aanwezig bij Stadskanaal Gr en Nijbeerkoop Fr. In beide gevallen kwam het niet tot een broedpoging door sterfte van een van de vogels.

De naar schatting 745 paren *Kolganzen* concentreren zich in Midden-Friesland en het Rivierengebied. Het broedsucces van deze uit losgelaten lokvogels en achtergebleven overwinteraars ontstane populatie is sterk wisselend. Zo bracht de al jaren stabiele lokale populatie van rond 75 paren in het Sneekermeergebied Fr jarenlang geen enkel jong groot, in

2008 en 2009 echter resp. 29 en minstens 40 (Kleefstra 2009). Een kolonie van rond 40 paren bij Olburgen GI wist in 2008 40-50 jongen groot te brengen (Schoppers 2009), maar in 2009 werden alle eieren geschud en geolied.

Van de *Sneeuwganzen* was tot nu toe alleen een zeker broedgeval uit 1999 bekend. In 2009 konden daar broedgevallen in de Hemertse Waard GI (paren met één en twee jongen) en Lekkerkerk ZH (nest met zes eieren, resulterend in twee vliegvlugge jongen) aan worden toegevoegd.

De *Canadese Gans* is als meest succesvolle exoot de Nijlgans aan het voorbijstreven. Mede dankzij speciale zomertellingen kan het aantal paren Grote Canadese Gans op 4000 worden geraamd en dat van Kleine Canadese Gans op 200 (Voslamber *et al.* 2010). Met een verspreiding die inmiddels grote delen van Nederland beslaat en een gemiddelde jaarlijkse aanwas van 14% (1999-2008) valt verdere uitbreiding nog te verwachten. Afschot kan de groei echter afremmen (4768 ex. geschoten in 2007/08; Montizaan & Siebenga 2010).

Ook de populatie *Brandganzen* groeit nog, al vlakt het tempo af. Van de tenminste 8300 paren (Voslamber *et al.* 2010) broedt driekwart in het Deltabied, waar kolonies tot 1518 paren (Slijkplaat in Haringvliet) zijn ontstaan. Buiten het Deltagebied worden concentraties van 100-280 paren gevonden in Midden-Friesland, het Wormer- en Jisperveld NH, bij Vianen Ut en de Reeuwijkse Plassen ZH. In tegenstelling tot de Canadese Gans kent de populatie Brandganzen een grotendeels wilde oorsprong.

De gestage toename van de *Krooneend* heeft geleid tot een broedpopulatie van meer dan 360 paren, een luxueuze situatie vergeleken met het dieptepunt van 6-15 paren rond 1990. Naast het traditionele bolwerk in de Vinkeveense

Plassen Ut, waar de situatie stabiel is rond 100 paren, hebben de Randmeren GI/FI zich ontwikkeld tot tweede bolwerk. In 2008 en 2009 werden op Veluwemeer 129 resp. 134 territoria geteld, maar ongepaarde mannen maakten hier de helft van uit. Het broedsucces was laag (17 resp. 9 vrouwtjes met jongen). Dat geldt ook voor het Drontermeer, waar 49 resp. 21 territoria werden geteld. Elders waren vooral de vestigingen in Meijndel en Berkheide ZH (22 resp. 32 paren) opvallend. Voor het eerst sinds 1989 (Strabrechtse Heide NB) werden succesvolle broedgevallen van de *Witoogeend* vastgesteld. In 2009 bracht een ongemengd paar één jong groot in het Drontermeer en vergezelde een vijfje Witoogeend een jong van circa één week oud in de Nieuwkoopse Plassen ZH.

Het tellen van *Eiders* is buitengewoon lastig en vindt in lang niet alle broedgebieden jaarlijks plaats. De meest complete tellingen uit 2009 duiden op een achteruitgang die zowel de grote kolonies op Schiermonnikoog Fr (806 paren, tegen gemiddeld 2317 in 2000-06) en Vlieland Fr (560 versus gem. 1557 in 2000-08) treft als de veel kleinere aantallen op Griend Fr (46, vgl. 69-92 in 2004-08). Alleen op Texel werd enige toename gemeld (238 paren, max. 145 in 2006-08).

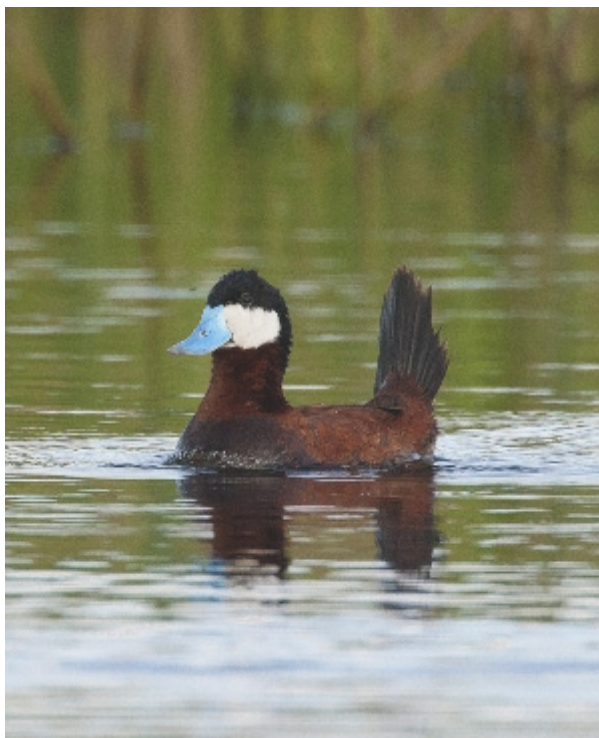
Metingen aan het broedsucces wijzen op per kolonie sterk wisselende resultaten, variërend van slechts 0.05 jong per paar op Vlieland tot 1.21 op Texel (van Kleunen *et al.* 2010b).

Na enkele jaren zonder zekere broedgevallen werden in 2009 *Brilduikers* met pulli gezien bij Heerde GI en de Engbertsdijkvenen Ov. Op verschillende andere locaties vertoefden vogels tot diep in de broedtijd maar kon een nestelpoging niet worden aangetoond. De *Kokardezaagbek*, een Noord-Amerikaanse soort die in ons land vooralsnog als *escape* wordt beschouwd, maakte in 2008 zijn debuut als Nederlandse broedvogel. Bij Mijdrecht Ut vertoefde op 24 mei 2008 een paartje met vijf jongen van drie weken oud. Broedende *Middelste Zaagbekken* blijven grotendeels beperkt tot het Deltagebied. Van de rond 70 Nederlandse paren nestelt pakweg de helft in het Grevelingenbekken. De komst van de Havik in de broedterreinen heeft geleid tot enige predatie maar (nog) geen duidelijke afname. Buiten het Deltagebied blijft het voorkomen beperkt tot Griend, waar vanaf 1995 jaarlijks *Middelste Zaagbekken* nestelen, ook in 2008 (5 paren) en 2009 (2). Verdere uitbreiding is ook bij de *Rosse Stekelstaart* niet aan de orde. Het aantal broedparen bedraagt de

J. Hendriksma

In 2009 werd het eerste broedgeval van de Rosse Fluiteend in Nederland vastgesteld; 23 augustus 2009 Wommels Fr. *In 2009, first breeding of Fulvus Whistling Duck was recorded.*

Harvey van Diek

Het broeden van Rosse Stekelstaarten bleef de laatste jaren beperkt tot enkele locaties; 27 juli 2010 Texel. *Breeding Ruddy Ducks were found at only few sites in 2008-2009.*

laatste jaren niet meer dan 10-15, met name in Markiezaatsmeer NB en enkele plassen in Zuid-Holland en Flevoland. Dit suggereert dat de radicale bestrijding in Groot-Brittannië, bedoeld om ongewenste hybridisatie met Witkopeenden in Spanje te voorkomen (Henderson 2009), de mogelijke bron van Nederlandse Rosse Stekelstaarten heeft doen opdrogen.

Roofvogels tot en met Kraanvogel

In 2009 nestelde ten zuiden van Maastricht een paartje *Zwarte Wouwen*. De beide jongen werden op 15 juli geringd en half augustus voor het laatst in de omgeving gezien (Voskamp & Don 2009). Het betekende het tweede succesvolle broedgeval voor Nederland (eerste in 1996, Bussloo Gl). Een met takken splende vogel in de Ooijpolder bij Nijmegen Gl in 2008 hoorde wellicht bij een broedgeval net over de grens bij Kranenburg in Duitsland. Bij een broedgeval in 2008 van de *Rode Wouw* bij Sellingen Gr werd één jong grootgebracht op een veelzijdig menu dat zowel zoogdieren als vissen omvatte (de Boer *et al.* 2009). Het betekende het eerste duidelijke broedgeval sinds 1988, naast enkele minder eenduidige of matig gedocumenteerde meldingen.

De *Zeearend* broedde voor het derde en vierde jaar op rij in de Oostvaardersplassen. Zowel in 2008 (2) als 2009 (1) werden jongen grootgebracht. Het paar, dat vermoedelijk nog steeds dezelfde samenstelling kent, begint jaarlijks vroeger met

broeden, wat wordt toegeschreven aan toenemende broedervaring. Gekleurde jonge vogels uit de Oostvaardersplassen zijn inmiddels op verschillende plekken in Nederland afgelezen, terwijl een in 2008 geringd mannetje op 380 km afstand in Sleeswijk-Holstein (Duitsland) opdook (de Roder & Bijlsma 2008, 2009). Nieuwe Nederlandse broedgevallen kondigden zich aan via een paar in het Lauwersmeer in 2009 dat met nestbouw begon, maar dit niet doorzette; gebruikelijk gedrag voor nog niet broedende, onervaren paren.

De stand van de *Bruine Kiekendief* is sinds de eeuwwisseling met ongeveer 30% teruggelopen. Het voorkomen is een bijna exclusief Noord- en West-Nederlandse aangelegenheid geworden. In sommige kerngebieden, zoals de Waddeneilanden, lijken de aantallen inmiddels te stabiliseren, in andere zet de afname door. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen bijvoorbeeld, vormen de 30 getelde paren in 2009 nog niet de helft van de 70 in 2000. De afname zal deels te maken hebben met bestrijding van nestelende Grauwe Ganzen. Naast de opkomst van Vossen in de regio zorgt dit voor onrust in de broedgebieden van Bruine Kiekendieven (Castelijns *et al.* 2010). Het bijna verdwijnen uit De Weerribben Ov (20 paren rond 1980, 0-2 in recente jaren) wordt toegeschreven aan het verdwijnen van door Kleine Lisdodde of Galigaan gedomineerde moerasvegetaties en de opkomst van Vos (predator van nestjongen) en Buizerd (voedselconcurrent) (Woets 2009).

Met de *Blauwe Kiekendief* gaat het in snel tempo verder bergafwaarts. In 2008 en 2009 werden nog maar 34 resp. 22 broedparen geteld. Het merendeel huisde nog steeds op de Waddeneilanden, maar de soort ontbrak in 2009 voor het eerst op Ameland Fr, waar hij vanaf 1940 onafgebroken nestelde (22-26 paren in 1990-93). Op het vasteland worden jaarlijks territoria gemeld in de Oostvaardersplassen, maar de vogels lijken nooit jongen groot te brengen. Opvallend in 2009, gezien de algehele malaise, waren het succesvolle broedgeval in de Marnewaard Gr en de broedpogingen in de Westpolder Gr en in Zuidelijk Flevoland. Daarentegen waren het goede jaren voor de *Grauwe Kiekendief*, met 48 (2008) en 62 (2009) paren. Het laatste aantal was in de voorgaande kwart eeuw nooit gehaald. Buiten het bolwerk in Oost-Groningen en niet ongebruikelijke locaties als Flevoland en de Drentse Veenkoloniën vonden in 2009 broedgevallen plaats op kwelders in Noord-Friesland. Op deze, qua biotoop sterk van de overige locaties afwijkende, kwelders werd voor zover bekend nooit eerder gebreed.

Ook de *Slechtvalk* maakte goede tijden door. In 2009 werden 69 territoriale paren geteld, een verdubbeling binnen vier jaar tijd. Friesland en Drenthe zijn de enige provincies waar de soort (vooralsnog?) als broedvogel ontbreekt. Doordat territorium zoekende vogels zich het liefst in de buurt van bestaande broedplaatsen vestigen, is de verspreiding binnen ons land nogal geclusterd. Twee succesvolle broedgevallen in 2008 vonden op slechts 700 m van elkaar plaats.

Op de Sallandse Heuvelrug Ov werden in beide jaren 12 *Korhanen* geteld. Het aantal schommelt er vanaf de eeuwwisseling tussen 8 (2002) en 23 (2006). De uitzetactie op de Hoge Veluwe Gl lijkt tot nu toe weinig effect te sorteren.

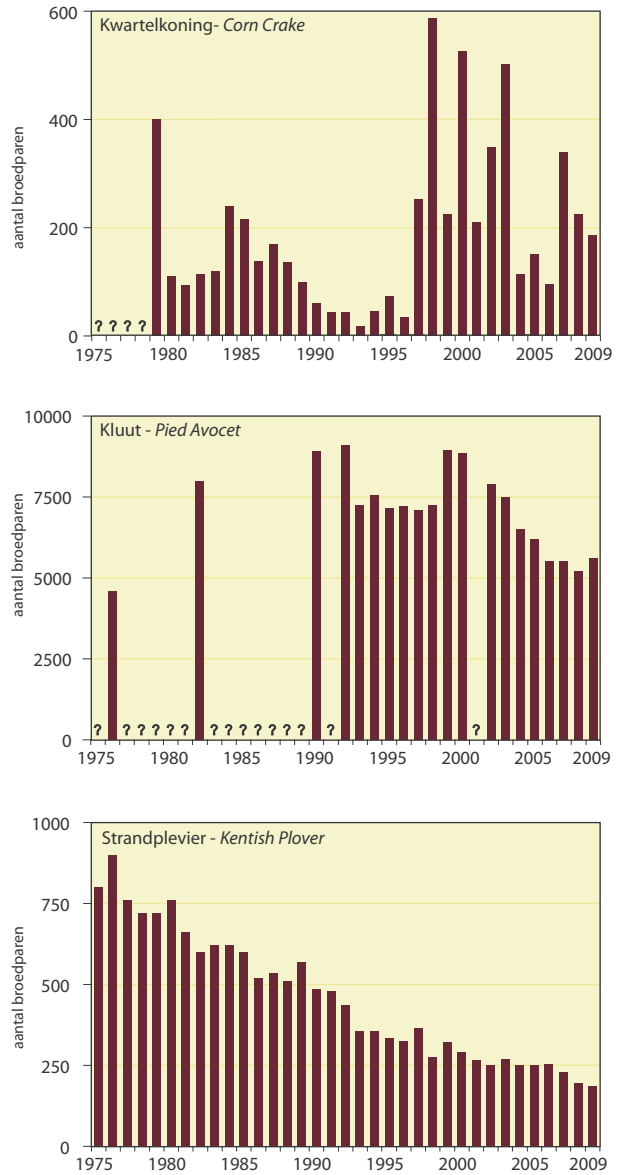
Het *Porseleinhoen* heeft al geruime tijd geen piekjaar meer gehad. Deels als gevolg van wisselende waterstanden worden jaarlijks opvallende aantalschommelingen vastgesteld. De algehele teneur lijkt echter op enige achteruitgang te wijzen. Ook het *Klein Waterhoen* werd weinig waargenomen, met 1 resp. 5 gemelde territoria, die echter niet aan de CDNA werden voorgelegd. *Kleinst Waterhoentjes* waren iets talrijker (5 resp. 6 meldingen waarvan 2 resp. 4 met overtuigend bewijs). In tegenstelling tot het Klein lijkt het Kleinst Waterhoen tegenwoordig wel ieder jaar in Nederland tot broeden te komen. Zo werd de soort in beide jaren vastgesteld in Polder Achteraf bij Tienhoven Ut en waren er in 2009 in de Groene Jonker bij Zevenhoven 3-4 adulte vogels aanwezig en werden hier maximaal vijf pulli gezien (van der Meer & van der Meer 2009, van der Meer *et al.* 2010). Ook in de Klaas Hennepoelpolder en Veerpolder bij Oegstgeest/Warmond ZH werd succesvol gebroed in 2009 (max. 4-5 pulli).

Na drie jaren waarin het gemiddelde aantal territoria rond de 100 lag, vormden 2008 (207) en 2009 (162) weer wat betere jaren voor de *Kwartelkoning*. Droogte tijdens de vestiging in mei-juni lijkt een belangrijke rol te spelen in de verspreiding. Zo werden in 2008 relatief weinig territoria vastgesteld in Groningen en in 2009 in het Rivierengebied. In beide gevallen viel dit samen met een opvallend neerslagtekort, dat zowel via vertraagde vegetatieontwikkeling als verminderd voedselaanbod van invloed kan zijn op de vestiging van *Kwartelkoningen*. Op meer dan 80% van de roepplekken werd het maaien uitgesteld door beheerovereenkomsten met de terreineigenaars (Koffijberg & Schoppers 2009).

Het Fochteloërveen Fr/Dr blijft voorlopig de enige jaarlijks bezette broedplaats voor *Kraanvogels*, met in beide jaren drie broedparen. In totaal vlogen sinds het eerste broedgeval in 2001 18 jongen uit terwijl er minstens 7 voortijdig stierven (Feenstra 2009). Gezien de gestage opmars in Nedersaksen (Duitsland), waar de 600 paren tellende populatie expansie in westelijke richting vertoont (Mewes 2010), lijkt het een kwestie van tijd voordat de *Kraanvogel* op meer plaatsen in ons land tot broeden overgaat.

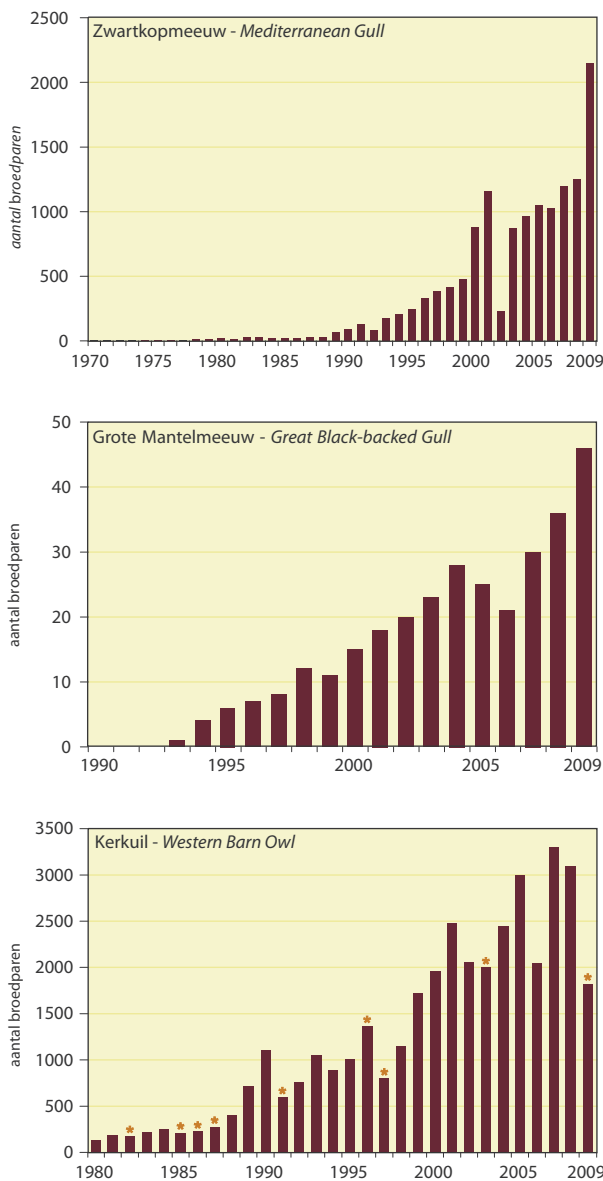
Steltlopers

Hoewel er in beide jaren *Steltkluten* tot broeden kwamen, 10 paren in 2008 en 4 in 2009, was het merendeel der broedpogingen zoals gebruikelijk niet succesvol. De enige paren die jongen wisten groot te brengen huisden in de Krimpenerwaard ZH (2008) en de Augustapolder bij Bergen op Zoom NB (2009). Het accent in de verspreiding lag, net als in andere jaren, op het zuidwesten van het land.

Figuur 5. Trend in aantal broedparen van Kwartelkoning, Kluut en Strandplevier. *Trend in number of breeding pairs of Corn Crane, Pied Avocet and Kentish Plover.*

De jarenlange afname van de *Kluut* stokte in 2009. Dit kwam uitsluitend door positieve ontwikkelingen in het oostelijk Waddengebied, waar de aantallen in de Dollard en op de Groninger Noordkust een licht herstel kenden. In het Deltagebied viel daarentegen een substantiële achteruitgang te bespeuren, vooral in het Haringvliet (253 paren, -44% ten opzichte van 2008). De toekomstperspectieven van de Kluten van het Deltagebied, met 2750 paren in 2009 nog steeds van nationaal en internationaal belang, zijn niet rooskleurig. De aantallen piekten in verschillende bekkens na het uitbannen van het getij en zakten na enige jaren weer in door de ontwikkeling van vegetatie. Het mechanisme dat Kluten telkens wel terecht kunnen op een recent opgespoten eiland of binnenlands natuurontwikkelings

Figuur 6. Trend in aantal broedparen van Zwartkopmeeuw, Grote Mantelmeeuw en Kerkuil (* jaren volgend op koudere winter). *Trend in breeding numbers of Mediterranean Gull, Great Black-backed Gull and Western Barn Owl (*after severe/cold winter).*

gebied, komt met het afronden van deze projecten onder druk te staan (Strucker *et al.* 2010).

De stand van de *Bontbekplevier* is in zijn kerngebieden Wadden- en Deltagebied stabiel tot licht dalend. Opvallend in dit verband is het gegeven dat bij nauwkeurig onderzoek in 2009 in Flevoland 45 nesten op gras- en akkerland werden aangetroffen, waarvan 23 in de Noordoostpolder (J. Nagel). Nesten op akkerland worden incidenteel in het Deltagebied vastgesteld maar zijn buiten Flevoland een zeldzaam fenomeen. *Strandplevier*en blijven maar afnemen en bereikten een historisch dieptepunt met in 2009 hooguit 170-200 paren, waarvan bijna driekwart in het Deltagebied. Het Grevelingenbekken (63 paren) is veruit het belangrijkste gebied

voor deze soort. Het behoud van de *Strandplevier* zal niet eenvoudig zijn vanwege de sterk afgenomen dynamiek in het Deltagebied. Nieuw aangelegde natuurontwikkelingsgebieden hebben deze steltloper weinig te bieden; slechts 21% van de populatie in de Delta nestelt in zulke gebieden, vergelijkbaar met *Bontbekplevier* (28%), maar duidelijk minder dan bij de *Kluut* (62%) (Strucker *et al.* 2010).

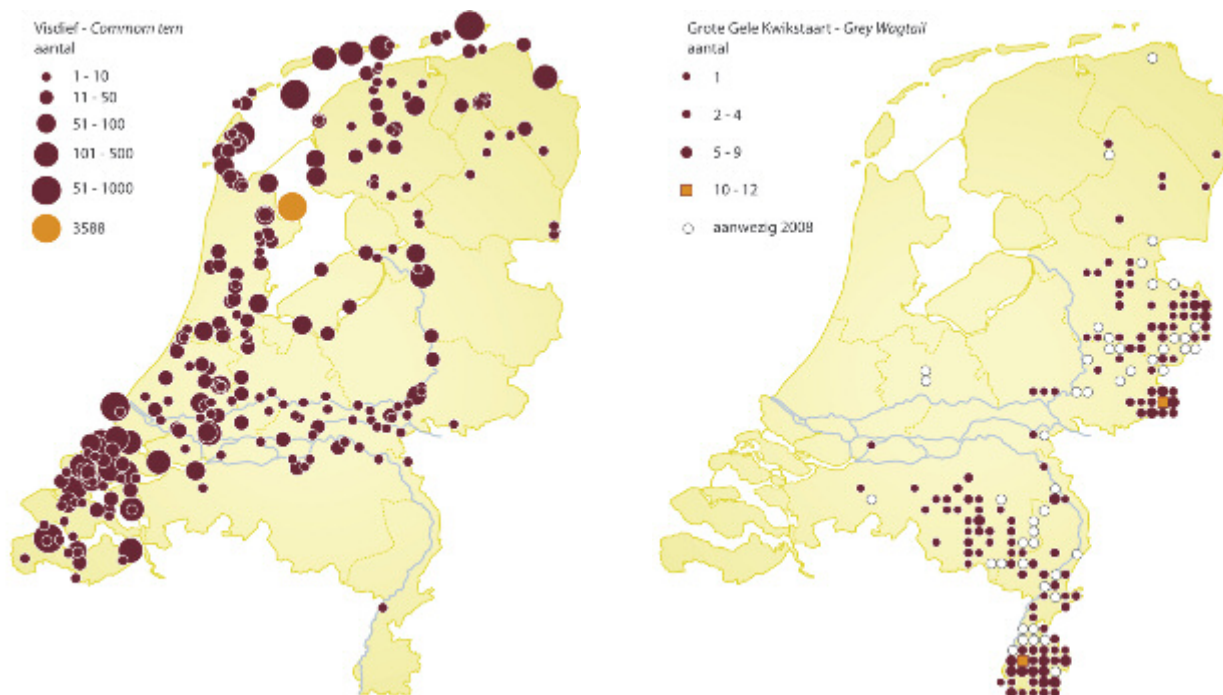
De *Bonte Strandloper* blijft een onregelmatige en zeldzame broedvogel. In het Lauwersmeer was in beide jaren een paar-tje aanwezig, waarbij de aanwijzingen voor broeden in 2008 het sterkst waren (afleidingsgedrag). Het uitsterven van de *Kemphaan* komt steeds dichterbij. De 10 resp. 14 getelde territoria in 2008 en 2009 zullen onvolledig zijn, maar het is duidelijk dat er niet meer dan enkele handenvol broedvogels in ons land vertoeven. De soort is geheel teruggedrongen tot Friesland en Noord-Holland en verdwijnt ook daar uit voorheen jaarlijks bezette gebieden.

Een duidelijke toename van de *Oeverloper* blijft uit. Met 11 (2008) en 8 (2009) paren bleef de stand op een gemiddeld niveau hangen. Conform de voorgaande jaren werd het merendeel vastgesteld langs de Limburgse Maas en in het oostelijk Rivierengebied. Opmerkelijk in dit verband waren de territoria in beide jaren te Marrum Fr, in een recent aangelegd natuurontwikkelingsgebied, en het eerste zekere broedgeval in Drenthe, in 2009 bij Erm.

Meeuwen en sterns

Met tenminste 2100 broedparen vormde 2009 een hoogtepunt in de opmars van de *Zwartkopmeeuw*. De sterke groei ten opzichte van het voorgaande jaar (+70%) was vooral een gevolg van de vestiging van 800 paren op de Hooge Platen in de Westerschelde (175 in 2008). Kleurringonderzoek toonde aan dat er uitwisseling bestaat tussen broedvogels van het Deltagebied en het Antwerpse Havengebied, dat vrijwel alle Belgische *Zwartkopmeeuwen* onderdak biedt (Strucker *et al.* 2010). Buiten het Deltagebied kwamen nog enkele honderden paren in ons land tot broeden, met de kolonie op de Kinseldam NH als grootste (220 paren, kolonie bestaat vanaf 2004). Op De Kreupel bij Andijk NH werden in 2009 twee nesten van de *Dwergmeeuw* gevonden. In 2004, 2006 en 2007 waren hier 'verdachte' paren aangetroffen maar kon het broeden niet worden bewezen.

De grootste kolonie van de *Kokmeeuw*, op Griend, lijkt met 33 000 paren aan zijn maximum te zitten en is nu al jarenlang stabiel, na forse eerdere toename. Het broedsucces, bepaald in een enclosure, was met 0.79 vliegvlugge jongen per paar te laag om de populatie op peil te houden (moet tenminste 1.0 zijn) (Lutterop & Kasemir 2010). Buiten het Waddengebied, dat inmiddels 60% van de Nederlandse *Kokmeeuwen* huisvest, vormen Delta- en IJsselmeergebied de verreweg belangrijkste broedgebieden. In het Deltagebied bleef het aantal kolonies de afgelopen drie decennia stabiel rond de 60,

Figuur 7. Broedverspreiding in 2009 van Visdief en van Grote Gele Kwikstaart in 2009, vergeleken met 2008 (cirkel: verdwenen). *Breeding distribution in 2009 of Common Tern and in 2009, compared to 2008, of Grey Wagtail (open circle: disappeared).*

maar nam het aantal broedparen gevoelig af, vooral door het verdwijnen van kolonies van meer dan 5000 paren (Strucker *et al.* 2010). In het IJsselmeergebied heerst onder de Kokmeeuwen veel dynamiek, waarbij nieuw ontstane broedplaatsen soms binnen enkele jaren weer verlaten worden vanwege vegetatiesuccessie. De grootste kolonie in 2009 was die op De Kreupel NH met 7500 paren.

Het huidige aantal Stormmeeuwen van 4000-4500 paren verbleekt bij de ruim 11 000 tijdens de piek begin jaren tachtig. Het tellen wordt al jarenlang bemoeilijk doordat Stormmeeuwen die uit de Hollandse duinen verdreven werden door de Vos zich zeer verspreid vestigden op industrieterreinen en akkers en in woonwijken in West-Nederland. Veel beter is het de Kleine Mantelmeeuw vergaan, waarvan de aantallen binnen een decennium verdubbeld zijn naar 100 000 paren. Hij is daarmee inmiddels met de Kokmeeuw de talrijkste meeuw. Onderzoek op Texel toonde echter structureel slechte broedresultaten aan, die op den duur tot een ineenstorting van de populatie kunnen leiden (Camphuysen & Gronert 2010).

De achteruitgang van de Zilvermeeuw is nog niet gestopt, zodat de huidige aantallen (rond 52 000 paren) ruim 40% lager liggen dan tijdens de piek in de jaren tachtig en begin jaren negentig. Opmerkelijk genoeg bleken Zilvermeeuwen in het hierboven beschreven onderzoek op Texel betere broedresultaten te boeken. Het uitvliegssucces bedroeg 0.81 jong per paar (bij Kleine Mantelmeeuw 0.37), wat dubbel zo hoog is als bij vergelijkbaar onderzoek op Terschelling Fr begin jaren tachtig (Camphuysen & Gronert 2010). De enkele meldingen van Geelpootmeeuwen vormen een mengelmoes

van 'echte' vogels en meeuwen met hybride kenmerken. Het gaat stevast om vogels die gepaard zijn met een Zilvermeeuw of Kleine Mantelmeeuw. Het ontbreekt de tellers op de meest kansrijke plekken doorgaans aan tijd om alle meeuwen secuur na te kijken, zodat de gevonden aantallen absolute minima zijn.

De in de jaren negentig ingezette opmars van de Grote Mantelmeeuw leek zich recent wat te stabiliseren maar zet nu weer door. De 42 in 2009 gevonden paren vormen vanwege telproblemen vermoedelijk een lichte onderschatting. De helft van deze vogels huisde in het Deltagebied, vooral in het Grevelingenmeer ZI (12 paren). De overige vogels zaten in het IJsselmeergebied (5 paren) en het Waddengebied (15). Een broedend vrouwtje met kleurrijke op Griend bleek in de Europoort ZH uit het ei gekropen te zijn (Lutterop & Kasemir 2010).

In beide jaren werden ruim 19 000 paren Grote Sterns geteld. De langzame maar gestage toename vanaf de jaren zeventig wordt daarmee doorgezet. Het is echter onwaarschijnlijk dat aantallen tot 40 000 paren, zoals in de jaren veertig en vijftig, ooit nog gehaald zullen worden. In de grootste kolonie, op Griend, werden in 2009 aanmerkelijk minder nesten geteld dan in 2008 (7246 resp. 8270). Het verschil zat vooral in het kleinere aantal in juni gestarte legfels. In die maand gaat het grotendeels om vogels die voor het eerst tot broeden komen (Lutterop & Kasemir 2010).

In 2009 stond de Visdief extra in de schijnwerpers (van Kleunen *et al.* 2010a). De circa 15 000 paren die mede dankzij een publiciteitscampagne geteld werden, vormen een voor huidige begrippen vrij laag aantal. Voor het eerst werd goed zicht verkregen op kolonies in bebouwd gebied. In totaal

Marnix Jonker

Gerichte zoektochten leverden in 2008 2 territoria van Ruigpootuilen op, in 2009 zelfs 5; 16 juli 2008 Drenthe. A systematic survey in 2008 resulted in two territories of Boreal Owl, in 2009 even 5 were found

werden 46 kolonies op bouwwerken vastgesteld; ze leverden 1189 nesten op met als grootste een kolonie bij Zwolle Ov met 188 nesten. Broeden op daken is bekend vanaf midden jaren zeventig en lijkt gestimuleerd te zijn door het verdwijnen van andere broedgelegenheden (voorbeeld Amsterdam: Groen *et al.* 1995). In de grote broedkolonie op Griend blijkt het kunstmatig in stand houden van het eiland tot een 'ecologische val' voor broedvogels te leiden: ze laten zich door schijnbaar gunstige nestelmogelijkheden verleiden tot broeden maar genereren door voedselproblemen onvoldoende rekruten voor een zichzelf in stand houdende populatie (Stienen *et al.* 2009). Vergelijkbare problemen spelen wellicht ook in het noordelijk IJsselmeergebied (van der Winden *et al.* 2009).

Kenmerkend voor de *Noordse Stern* in Nederland zijn de sterke jaarfluctuaties, de erratische bezetting van kolonies en het veelal lage broedsucces. Dit zal te maken hebben met de situering van ons land aan de zuidwestrand van het Europese verspreidingsgebied. De vastgestelde aantallen, in beide jaren met moeite boven de 1000 paren uitkomend, vormen het dieptepunt sinds de periode rond 1990, toen de soort bij ons eveneens in een dal zat. Voor onze begrippen juist heel goed deed de *Dwergstern* het, vooral in 2008. Toen werd met 825-850 paren een niveau bereikt dat sinds de jaren veertig

en vijftig van de 20e eeuw niet meer gehaald was (Arts & Meininger 1993). De grootste kolonie, op de Hooge Platen in de Westerschelde ZI, telde liefst 250 paren, ongeveer even veel als er in daljaren zoals 1991 in heel Nederland zaten. In 2009 liep het aantal hier terug naar 179 paren, waarschijnlijk als gevolg van hoge waterstanden (weinig nestgelegenheden) tijdens de vestiging.

De stand van de *Zwarte Stern* bleef stabiel, maar de verspreiding kromp in. Er kwam een eind aan het toch al gemarginaliseerde voorkomen op de hogere gronden. De huidige populatie van rond 1200 paren is sterk geconcentreerd in een aantal kerngebieden: de laagveengebieden van Zuid- en Midden Friesland, Noordwest-Overijssel en het Groene Hart, en delen van het Rivierengebied. De in de veenweiden en moerassen broedende Zuid-Hollandse Zwarte Sterns, 270-310 paren, brachten in recente jaren 0.7-1.1 jong per paar groot. Dat zou, met een drempelwaarde van 0.85 jong per paar, net voldoende moeten zijn om de populatie in stand te houden (van der Winden *et al.* 2010).

Uilen tot en met spechten

Na het piekjaar 2007, dat het hoogste aantal *Kerkuilen* sinds begin jaren zestig opleverde, liepen de aantallen in 2008 licht terug (-6%), om vervolgens in 2009 flink onderuit te

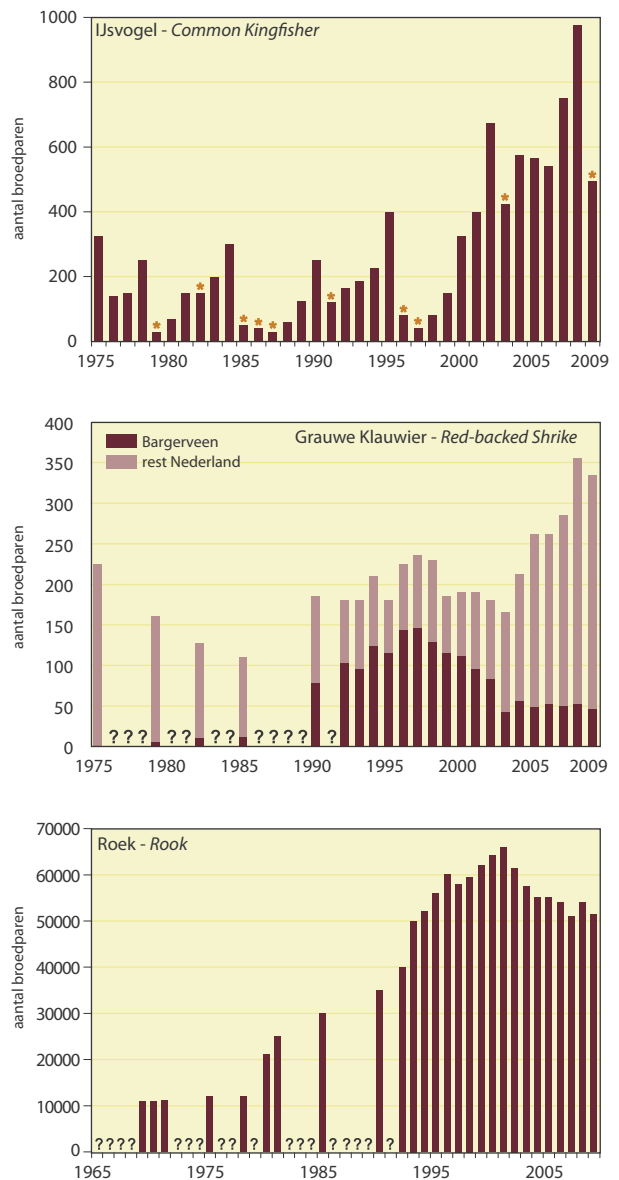
gaan (-41%). Deze *crash* was het gevolg van een tot in de zomer in veel regio's bijzonder lage veldmuisstand, zich uitend in late eileg, kleine broedsels en een gering aandeel tweede legfels. De winterse omstandigheden in 2008/09 in delen van het land deden daar nog een schep bovenop. In de Achterhoek GI, Noord-Brabant en Limburg, de regio's met de strengste vorst en meeste sneeuw, namen de aantallen met ongeveer 70% af. In Friesland (-34%), Drenthe (-21%) en de drie westelijke provincies (-25%) was de afname beduidend kleiner (de Jong 2010).

De *Oehoe* bleef steken op een tweetal paren in de Achterhoek (beide jaren) en 3 resp. 4 paren in Limburg. De Limburgse Oehoes lijken een serieus probleem te hebben aangezien er relatief veel vogels dood gevonden worden en de 'omloopsnelheid' voor een langlevende soort hoog is. Via zenderonderzoek wordt getracht te achterhalen waar de vogels de verbijsterende hoeveelheden PCB's opdoen die ze met zich mee blijken te dragen (Wassink 2010, P. Voskamp).

Sinds 2003 wordt de *Steenuil* nadrukkelijker gevolgd. De jaarlijks onderzochte steekproefgebieden omvatten inmiddels pakweg 800 paren. De huidige landelijke populatie wordt geschat op 6500-8000 paren (van Harxen & Stroeken 2009). Hoewel een vergelijking met eerdere schattingen onmogelijk is vanwege methodologische verschillen, is het duidelijk dat de populatie sinds de jaren zeventig is afgenomen, mogelijk zelfs gehalveerd. Een analyse van nestkaarten en ringgegevens wijst afgenomen broedsucces en toegenomen mortaliteit onder eerstejaars vogels aan als belangrijke mechanismen in deze afname (LeGouar *et al.* 2010). Van 2008 op 2009 nam het aantal Steenuilen af met 7,5%. Een relatie met de winterse omstandigheden ligt voor de hand, zeker omdat de afname in het zuidoosten (-11,7%) met lagere temperaturen en een langere periode met een sneeuwdek groter was dan in het noordwesten (-3,5%).

Na een diep dal met slechts 10-15 paren in 2007 deed de *Velduil* het in 2008 (20-24) en vooral 2009 (30-35) weer wat beter. Dat lichte herstel kwam geheel op conto van een toename op de kwelders van Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog. In het duingebied aldaar namen de aantallen iets af, terwijl broedgevallen op het vasteland tegenwoordig een hoge uitzondering zijn.

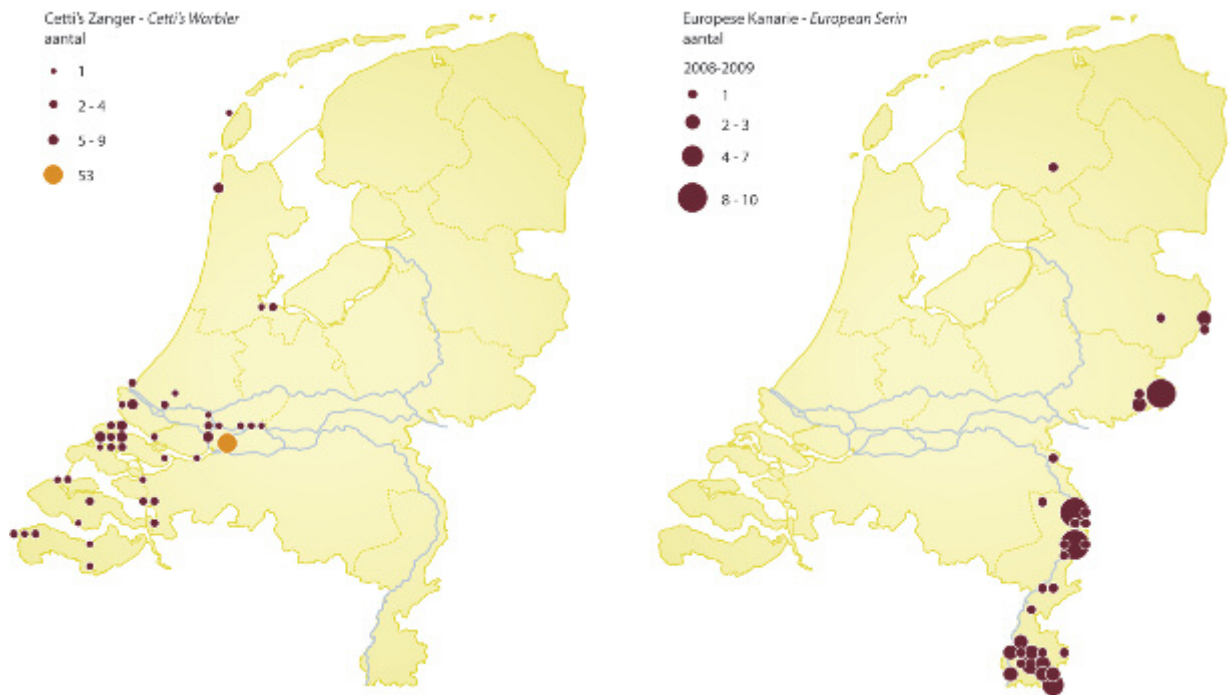
Ruigpootuilen kwamen tot dusver slechts zelden in Nederland met zekerheid tot broeden (1974, 1977), al suggereert de aanwezigheid van langdurig roepende vogels (jaarlijks in 1972-79, incidenteel daarna) dat zulks vaker het geval was dan werd vastgesteld. In 2008 leverde een gecoördineerde zoektocht in Drentse boswachterijen twee territoria op; in beide gevallen werd gebroed in oude nestholten van de *Zwarte Specht* maar werden de uitgevlogen jongen vermoedelijk allemaal gepredeerd door Haviken (van Manen *et al.* 2009). In 2009 werden vijf territoria ontdekt. In twee gevallen resulteerde dit in broedgevallen, waarvan er één mislukte en

Figuur 8. Trend in aantal broedparen van IJsvogel (* jaren volgend op koudere winter), Grauwe Klauwier en Roek. *Trend in breeding numbers of Common Kingfisher (* after severe/cold winter), Red-backed Shrike and Rook.*

het andere een uitgevlogen jong opleverde (Werkgroep Ruigpootuilen).

De *Nachtzwaluw* neemt nog steeds toe. Dat geldt echter alleen voor de reeds bezette gebieden; van een substantiële uitbreiding over nieuwe gebieden is geen sprake. Buiten de zandgronden van Oost- en Zuid-Nederland werden Nachtzwaluwen alleen vastgesteld in de Hollandse Duinen (zowel bij Schoorl NH, Zandvoort NH als Meijendel ZH) en Roggebotzand FI. De laatste melding is opvallend, gezien het schaarse voorkomen in Flevoland (slechts negen waarnemingen tot 2008 bekend, waaronder twee van zingende vogels). Het in beide jaren bezette territorium lag op een zandopduiking in dit zeekleigebied (Eggenhuizen 2009).

Figuur 9. Broedverspreiding in 2009 van Cetti's Zanger en in 2008-09 van Europese Kanarie (maximum per atlasblok). *Breeding distribution in 2009 of Cetti's Warbler and in 2008-09 of European Serin (maximum per 5x5 km square).*

Het waren extreme jaren voor de *IJsvogel*. In 2008 bereikte de soort met een geschatte 900-1150 territoria een recordaantal in ons land. De winter van 2008/09, met een vorstperiode van twee weken in vooral de zuidoostelijke helft van het land, maakte een eind aan deze bloei. Regionale afnames varieerden van 47% in Drenthe tot 73% in Twente, waar de klappen vooral langs de kleinere en minder regelmatig bezette beken vielen. De halvering van de landelijke stand (440-540 paren in 2009) staat echter in geen verhouding met de decimering na eerdere strenge winters als die van 1962/63, 1978/79 en 1984/85.

Voor het derde jaar op rij kwam in 2008 een paartje *Bijeneters* tot broeden in Drenthe. Het nest werd net als een jaar eerder in de nestjongenfase uitgegraven door een Vos. *Draaihalzen* beleefden twee dramatisch slechte jaren met slechts 3 resp. 10 territoria. Zelfs in de wetenschap dat deze soort notoir lastig te vinden is mag dit resultaat verontrustend genoemd worden. De afname van de Draaihals, die het in heel West-, Noord- en Midden-Europa slecht doet, is in ons land misschien al een eeuw aan de gang en brengt de soort inmiddels in de gevarenszone. Heel anders vergaat het de *Middelste Bonte Specht*, die zijn opmars in Nederland in 2009 bekroonde met een voorlopig record van 170-200 paren. De kerngebieden blijven Limburg (70 paren in 2009), Twente (minstens 54), de Zuidoost-Achterhoek (21) en Noord-Brabant (8). Waarnemingen van langer aanwezige en territoriale, maar vermoedelijk solitaire vogels ver buiten de broedgebieden wijzen op enige expansiedrift. Voorbeelden uit 2009 stammen uit Ommen Ov en Barendrecht ZH.

Leeuweriken tot en met lijsters

Met slechts 11 resp. 9 territoria van de *Kuifleeuwerik* in 2008 en 2009, uitsluitend in Noord-Brabant en Limburg, is het boek bijna gesloten voor deze soort. Een ongelooflijk idee voor wie nog de 'gouden tijden' in de jaren zeventig heeft meegemaakt, toen er 3000-5000 paartjes in ons land rondtrippelden.

De stand van de *Oeverzwaluw* is in hoge mate afhankelijk van de winteroverleving, die rechtstreeks gekoppeld is aan de neerslaghoeveelheid in de Sahel (Zwarts *et al.* 2009). In 2008 en 2009 bleef de stand steken op het niveau van de voorgaande jaren, dat weliswaar lager ligt dan tijdens de populatiepiek rond de eeuwwisseling, maar dubbel zo hoog is als begin jaren negentig. In 2009 viel het op dat vogels die op bouwlocaties broeden het, vergeleken met een jaar eerder, slechter deden dan soortgenoten in meer natuurlijke situaties (-18% resp. +16%). Het inzakken van bouwactiviteiten als gevolg van de kredietcrisis zorgt blijkbaar voor een tekort aan nestgelegenheid.

Het aantal in de proefgebieden getelde *Huiszwaluwen* kwam in beide jaren sterk overeen. Deze zwaluw kende in de jaren negentig en begin 21^e eeuw een schommelende tot licht negatieve trend, na een eerdere forse afname in de jaren tachtig. Tegen de verwachting in, en om onbegrepen redenen, deed de soort het vanaf 2005 beter, zodat de huidige stand 20% hoger is dan die begin jaren negentig.

De korte maar venijnige koudeperiode in de winter van 2008/09 leidde bij de *Grote Gele Kwikstaart* tot afnames met 25% (Twente), 22% (Zuidoost-Achterhoek) en 32% (Zuid- en Midden-Limburg). In het licht van de afname in deze kern-

gebieden was het frappant dat toch ook elders nog de nodige paren werden opgespoord, althans in Noordoost-Nederland (2 paren in Groningen, 5 in Drenthe). Meldingen uit West- en Midden-Nederland ontbraken nagenoeg. De 44 gevonden paren in Noord-Brabant, een lichte afname ten opzichte van een jaar eerder (49), geven aan dat deze provincie voor Grote Gele Kwikstaarten inmiddels veel belangrijker is dan tot voor kort werd gedacht.

Het *Paapje* komt tegenwoordig vrijwel alleen nog voor op het vasteland benoorden de lijn Alkmaar-Zwolle, vooral in Drenthe en zijn grensgebieden. De recente berichten zijn wisselend, met een afname in sommige gebieden (Bargerveen, Drents-Friese Wold), herstel in andere (Eener- en Tempelstukken) en piekaantallen in het landelijke bolwerk Fochteloërveen Dr/Fr (107 territoria in 2009). Ook de *Tapuit* kent tegenwoordig een noordelijke verspreiding, met het leeuwendeel van de populatie in de Noord-Hollandse duinen tussen Wijk aan Zee en Den Helder, de Waddeneilanden en het Drents-Friese Wold. De meest opmerkelijke uitzondering werd gevormd door een concentratie van 15 territoria op de Maasvlakte ZH (2009). Uit onderzoek is gebleken dat een deel van de achteruitgang is te verklaren uit voedselgebrek. Dat relatief veel embryo's sterven hangt vermoedelijk samen met een slechte conditie van het vrouwtje. Daarnaast wijst het geringe succes van tweede broedsels erop dat er later in het

broedseizoen onvoldoende voedsel beschikbaar is (van Oosten *et al.* 2008, 2010).

Bij vlakdekkend onderzoek in het zuidwesten van Limburg bleek ook dit voormalige epicentrum van de *Kramsvogel* vrijwel verdwenen. De 12 paren in 2009 vormen een schril contrast met de 187 bij vergelijkbaar onderzoek in 1995 (Bakhuizen *et al.* 2010). Samen met de schamele meldingen uit overig Nederland lijkt het erop dat er nog hooguit enkele tientallen paren in ons land broeden, een schim van de ca. 800 tijdens de populatiepiek omstreeks 1990.

Zangers tot en met mezen

De sterke comeback van de *Cetti's Zanger* zette door en werd niet afgeremd door de winterse omstandigheden in 2008/09. Integendeel, de aantallen van deze als enigszins vorstgevoelig beschouwde soort namen nog eens met 67% toe naar een geschatte 160-220 territoria. De verspreiding bleef ook in 2009 grotendeels beperkt tot het zuidwesten van het land (waar het met de koude meeviel), met belangrijke concentraties in de Biesbosch (53, een voorproefje van het daaropvolgende superjaar) en Grevelingenmeer (20). De opmars van de eveneens sterk aan Zuidwest-Nederland gebonden *Graszanger* die zich in 2008 leek aan te kondigen, werd op zijn minst tijdelijk tot stilstand gebracht. De aantallen in 2009 waren met 70-110 territoria gelijk aan die in 2008. Vergeleken

Harvey van Diek

De opmars van de Graszanger stakte in 2009; 26 september 2011, Beugen NB. *The increase of Zitting Cisticola stopped in 2009.*

met Vlaanderen, waar ze meer dan halveerden (van 75 naar 35; Anselin 2010) was de Nederlandse situatie nog luxueus. Een eerdere vestiging van deze zuidelijke soort werd voor lange tijd gefnuikt door twee winters die tot diep in Zuid-Europa strenge vorst en sneeuw brachten (Slaterus & van Winden 2009).

De *Grote Karekiet* kende vooral in 2009 een slecht jaar, met de kleinste aantallen in de telreeks in vele gebieden, waaronder verschillende Randmeren (uitzondering: Zwarte Meer) en de Oostelijke Vechtplassen Ut/NH. Beheersmaatregelen om de voorjaarswaterstand te verhogen lijken de kleine populatie in de Gelderse Poort, het enig overgebleven broedgebied in Oost-Nederland, enig soelaas te bieden (9 territoria in 2009).

In beide jaren werden zes territoriale *Orpheusspotvogels* geteld. In verschillende gevallen, steeds in Limburg, ging het om een zeker broedgeval of was broeden aannemelijk, en wel bij Oud-Valkenburg, Wijlre en Epen in 2008 en wederom bij Epen (maar op een andere locatie) in 2009. In het laatste geval was het mannetje gepaard met een Spotvogel (van Noorden & van Dongen 2009).

Landelijke monitoring van de *Baardman* blijkt momenteel helaas onmogelijk door het ontbreken van goede tellingen in

verschillende kerngebieden, de Oostvaardersplassen voorop. In het beste wél getelde gebied, het Lauwersmeer, werden in beide jaren omstreeks 170 paren gelokaliseerd. De soort is hier goed hersteld van een inzinking in 2005 als gevolg van late winterkou in maart (Kleefstra & de Boer 2009).

Als de *Kortsnavelboomkruiper* zich al uitbreidt, dan toch op kleine schaal. Buiten de bekende gebieden in Zuidoost-Groningen, Twente, de Zuidoost-Achterhoek en – vooral – Limburg, werden maar weinig nieuwe territoria ontdekt. Zulke gevallen, zoals bij Maarheze NB, kunnen trouwens deels worden toegeschreven aan beter onderzoek door met de soort vertrouwde waarnemers.

Buidelmezen stagneren op een laag niveau, al was 2009 in de Noordelijke Randmeren, met 37 territoria in Ketelmeer/Vossemeer Ov, een goed jaar. Buiten de Randmeren en (minder belangrijk) Lauwersmeer en Gelderse Poort broeden er in Nederland nauwelijks meer Buidelmezen.

Klauwieren tot en met gorzen

De *Grauwe Klauwier* kende de twee beste jaren sinds begin jaren zeventig of eerder. Met rond 350 paren is de soort verrassend hersteld van het dal midden jaren tachtig (80-140), al zijn we nog ver verwijderd van de situatie van enkele dui-

Harvey van Diek

Zowel in 2008 als 2009 werden 6 territoriale Orpheusspotvogels vastgesteld; 4 juli 2009, Schijndel NB. Both in 2008 and 2009 6 territories of Melodious Warbler were recorded.

zenden paren met een ruime verspreiding uit de eerste helft van de 20^e eeuw. Ongeveer driekwart van de populatie broedt in Groningen (vooral Westerwolde), Drenthe (waar het zwaartepunt zich verplaatst heeft van Bargerveen naar de Drentse Aa en het Drents-Friese Wold) en Zuid-Limburg. Ringgegevens wijzen erop dat vooral mannetjes plaatstrouw zijn (Feenstra & Waasdorp 2008, van Dongen 2008, 2009). Buiten deze kerngebieden zijn lokale concentraties te vinden (bijv. Doornspijkse Heide Gl) maar komen vooral solitaire paren voor. Gaandeweg beginnen sommige reeds lang verlaten broedgebieden herbevolkt te raken, zoals de Waddeneilanden, Hollandse duinen en de Limburgse Peel. Daarnaast duikt de soort met succesvolle broedgevallen op in nooit eerder bezette gebieden zoals het Lauwersmeer (Kleefstra & de Boer 2009).

De *Huiskraaien* van Hoek van Holland weten zich te handhaven met een handvol broedparen. In beide jaren bracht minimaal één paar met succes jongen groot en werden maximaal 27 (2008) en 25 (2009) vogels geteld in de nawinter. De stand van de *Roek* ligt ongeveer een vijfde lager dan rond de eeuwwisseling. In de meeste provincies wordt sindsdien jaarlijks een lichte maar gestage achteruitgang vastgesteld. Alleen in Limburg kende de populatie in het nieuwe millennium een stabiele tot licht toenemende trend. Broedgevallen van *Bonte Kraaien* worden alleen nog gemeld van Vlieland en Ameland. Het gaat uitsluitend om enkele mengparen die hybride jongen voortbrengen. Hybride vogels lijken zelf overigens amper aan het broedproces deel te nemen (Huiuzenga 2010).

Sinds eind jaren negentig komt de *Raaf* jaarlijks op 75-90 paren uit. Er heeft zich echter een verschuiving in de verspreiding afgetekend. Op de Veluwe namen de aantallen, vooral in het centrale deel, af als gevolg van voedselproblemen vanwege drastische beperking van bijvoeding van Wilde Zwijnen. Op de Utrechtse Heuvelrug en het Gooi NH zijn de aantallen stabiel, terwijl het bescheiden aantal in Drenthe, op de Sallandse Heuvelrug Ov, in Flevoland en in de Achterhoek en het Montferland Gl iets toeneemt.

Van de *Europese Kanarie* worden jaarlijks enkele tientallen territoria geteld langs de oostgrens, vooral in Midden-Limburg en de Zuidoost-Achterhoek. In het oude bolwerk Zuid-Limburg wordt de soort tegenwoordig nog maar mondjesmaat vastgesteld. De totale Limburgse stand komt in recente jaren niet uit boven de 50-75 paren, tegen 300-430 eind jaren negentig (Bakhuizen *et al.* 2010).

De *Roodmus* leek snel af te stevenen op verdwijning uit Nederland, na de vestiging in de jaren tachtig en toename begin jaren negentig. Met 9 resp. 8 getelde territoria wist de soort zijn aanwezigheid in 2008-09 toch nog te verlengen. Op een enkele uitzondering na (Vossemeer in 2009) bleef het voorkomen beperkt tot de kuststrook. Het slotakkoord voor de *Grauwe Gors* lijkt bijna ingezet. In 2008-09 werden 2 resp. 3 territoria vastgesteld, op een geval bij Vught NB (2008) na al-

lemaal in Zuid-Limburg. Het hamstervriendelijk inrichten van akkers aldaar weet het uitsterfproces wat op te rekken, maar leidt niet tot een trendomkering. Met sterk geslonken populaties in de aangrenzende Belgische en Duitse regio's zijn de Nederlandse broedplaatsen ook wel heel geïsoleerd komen te liggen.

DANKWOORD

Dat we in ons land goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen bij broedvogels, is in hoge mate te danken aan de voorbeeldige inzet van talloze vogelaars. In de jaarrapporten worden hun namen vermeld. Een speciaal woord van dank aan de Districtscoördinatoren in 2008-09: J.J. Bakhuizen, L. Ballering, P.Y. Bergkamp, D. Buisman, R.J. Buijs, M. Bunschoek, J. van Diermen, L. Dijkse, B. Dijkstra, G. van den Elzen, R. Heemskerck, H.J. Hof, B. Hulsebos, M. Klootwijk, G. Lamers, R. Oosterhuis, W. Poelmans, J. Postma, H. Steendam, W. Stoopendaal, R. Terlouw, J. Tjoelker, H.P. Uebelgünn, R. Verbeek, B. Versluis, J. Walhout en R. Winters. Deze samenvatting van de jaarrapporten werd verzorgd door Fred Hustings met een bijdrage van Kees Koffijberg. Dit artikel is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage van het Rob Goldbach Publicatie Fonds.

LITERATUUR

- Anselin A. 2010. Enkele resultaten van het Project Bijzondere Broedvogels voor 2008 en 2009. Vogelnieuws (Ornithologische Nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek) 15: 19-26.
- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers 2010. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2009. Limburgse Vogels 20: 75-84.
- Boele A., J. van Bruggen, A.J. van Dijk, F. Hustings, J.W. Vergeer & C.L. Plate 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. SOVON-monitoringrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- de Boer P., R.G. Bijlsma, H. Feenstra, de N. Vries & J. Lantinga 2009. Na 20 jaar weer succesvol broedgeval van Rode Wouw *Milvus milvus* in Nederland. De Takkeling 17: 134-143.
- Brandsma O. 2010. Broedende Lepelaars en Reigers in de Hoogwaterzone (De Wieden) in de periode 1989-2010. Vogels in Overijssel 9: 3-11.
- Camphuysen C.J. & A. Gronert 2010. De broedbiologie van Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen op Texel. Limosa 83: 145-159.
- Castelijns H., W. van Kerkhoven & J. Poortvliet 2010. Trend van de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* als broedvogel in Zeeuws-Vlaanderen. De Takkeling 18: 61-82.
- Van Dijk A.J. 2009. Mislukte broedpoging Wilde Zwaan *Cygnus cygnus* in 2009. Drentse Vogels 23: 87.
- van Dijk A.J. & A. Boele 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Dijk A.J. & H. Everts 2008. Wilde Zwaan *Cygnus cygnus* voor het vierde jaar broedend in ZW-Drenthe. Drentse Vogels 22: 25-27.
- van Dijk A.J., F. Hustings & M. van der Weide 2004. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (Kolonievogels en zeldzame soorten). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., F. Hustings, A. Boele, K. Koffijberg, D. Zoetebier & C. Plate 2010a. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2008 en 2009. Limosa 83: 1-20.

- van Dijk A.J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C. Plate 2010b. Broedvogels in Nederland in 2008. SOVON-monitoringsrapport 2010/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Dongen R. 2008. Grauwe Klauwieren in Limburg: een impressie van het broedseizoen 2008. Limburgse Vogels 18: 29-34.
- van Dongen R. 2009. Grauwe Klauwieren in Limburg in 2009: twee stappen achteruit, maar ook één vooruit. Limburgse Vogels 19: 83-86.
- Dubois P.J., P. le Maréchal, G. Olioso & P. Yésou 2008. Nouvel inventaire des oiseaux de France. Delachaux & Niestlé, Paris.
- Eggenhuizen T. 2009. Nachtzwaluw in Flevoland. De Grauwe Gans 25(3): 3-5.
- Feenstra H. & S. Waasdorp 2008. Grauwe Klauwieren *Lanius collurio* profiteren van natuurontwikkeling in het Fochteloërveld. Drentse Vogels 22: 50-56.
- Gilbert G., A. Brown & S.R. Wotton 2010. Current dynamics and predicted vulnerability to sea level rise of a threatened Bittern *Botaurus stellaris* population. Ibis 152: 580-590.
- Groen N.M., J.J. Frieswijk & J. Bouwmeester 1995. Waarom broeden Visdieven *Sterna hirundo* op daken? Limosa 68: 65-72.
- Henderson I. 2009. Progress of the UK Ruddy Duck eradication programme. British Birds 102: 680-690.
- van Harxen R. & P. Stroeken 2009. Nieuwe aantalschatting van de Steenuil in Nederland. Athene 14: 43-48.
- Huizenga J. 2010. Gemengde broedgevallen van Bonte en Zwarte Kraai op Ameland in 2007 en 2009. Limosa 83: 134-138.
- IJnsen F. 1991. Karaktergetallen van de winters vanaf 1706. Zenit 18: 313-315.
- de Jong J. 2010. Extreme daling broedparen kerkuil 2009. Nieuwsbrief Uilen 2010: 3-4.
- Kleefstra R. 2009. De broedvogels van de Terkaplesterpuollen in 2009. SOVON-inventarisatie-rapport 2009/29. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kleefstra R. & P. de Boer 2009. Broedvogelmonitoring in het Lauwersmeer in 2009. SOVON-inventarisatie-rapport 2009/27. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Kleunen A., J. van Bruggen, K. Koffijberg, L. van den Bremer & H. van Diek 2010a. Het Jaar van de Visdief 2009. SOVON-informatierapport 2010/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Kleunen A., K. Koffijberg, P. de Boer, J. Nienhuis, C.J. Camphuysen, H. Schekkerman, K. Oosterbeek, M. de Jong, B. Ens & C. Smit 2010b. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2007 en 2008. SOVON-monitoringsrapport 2010/04, IMARES-rapport C169/10, WOt werkdocument 227. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, IMARES, Texel & WOT/Alterra, Wageningen.
- Koffijberg K. & J. Schoppers 2009. De Kwartelkoning in Nederland in 2008 en evaluatie van het Beschermingsplan Kwartelkoning. SOVON-informatierapport 2009/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- LeGouar P., H. Schekkerman, H. van der Jeugd, A. van Noordwijk, P. Stroeken, R. van Harxen & P. Fuchs 2010. Overleving en dispersie van Nederlandse Steenuilen op grond van 35 jaar ringgegevens. Limosa 83: 61-74.
- Lutterop D. & G. Kasemir 2010. Griend, vogels en bewaking 2009. Rapport Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Marion L. 2009. Recensement National des Hérons coloniaux de France en 2007. Héron cendré, Héron pourpre, Héron bicolore, Héron Crabier, Héron garde-boeufs, Aigrette garzette, Grande aigrette. Rapport SESLG - CNRS - Université Rennes1 - MNHN, Rennes cedex.
- van der Meer R. & F. van der Meer 2009. Kleinst Waterhoenders in de Groene Jonker in de zomer van 2009. Rapport Waarneming.nl en Natuurmonumenten, Woerden.
- van der Meer F., R. van der Meer & E. Ebels 2010. Twee broedgevallen van Kleinst Waterhoen in Zuid-Holland in de zomer van 2009. Dutch Birding 32: 106-115.
- Mewes W. 2010. Die Bestandsentwicklung, Verbreitung und Siedlungsdichte des Kranichs *Grus grus* in Deutschland und seinen Bundesländern. Vogelwelt 131: 75-92.
- Montizaan M.G.E. & S. Siebenga 2010. WBE-databank populatie- en afschotcijfers, Nieuwsbrief 8. KNJV, Amersfoort.
- van Noorden B. & R. van Dongen 2009. Gemengd broedgeval Spotvogel x Orpheusspotvogel en het voortkomen van de Orpheusspotvogel in Limburg tot en met 2009. Limburgse Vogels 19: 1-10.
- van Oosten H., C. van Turnhout, P. Beusink, F. Majoor, K. Hendriks, M. Geertsma, A. van den Burg & H. Esselink 2008. Broed- en voedsel-ecologie van de Tapuit: opstap naar herstel van de faunadiversiteit in de Nederlandse kustduinen. Rapport Stichting Bargerveen/Radboud Universiteit/ SOVON Vogelonderzoek Nederland. Nijmegen/Beek-Ubbergen.
- van Oosten H., R. Versluys, O. Klaassen, C. van Turnhout & A.B. van den Burg 2010. Knelpunten voor duinfauna; relaties met aantasting en beheer van duingraslanden. Directie kennis en Innovatie, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Rapport DKL 2010/dk129-O. Ede.
- de Roder F.E. & R.G. Bijlsma 2008. Derde broedgeval van de Zeearend *Haliaeetus albicilla* in Nederland. De Takkeling 16: 188-198.
- de Roder F. & R.G. Bijlsma 2009. Vierde broedgeval van de Zeearend *Haliaeetus albicilla* in Nederland. De Takkeling 17: 195-200.
- Schoppers J. 2009. Succesvol broedende Kolganzen bij Olburgen in 2008. Vlerk 26: 128-135.
- Slaterus R. & E. van Winden 2009. Cetti's Zanger en Graszanger: een wintergevoelig duo. SOVON-Nieuws 22(1):5-6.
- Stienen E.W.M., A. Brenninkmeijer & J. van der Winden 2009. De achteruitgang van de Visdief in de Nederlandse Waddenzee: exodus of langzame teloorgang? Limosa 82: 171-186.
- van Strien A. & J. Pannekoek 1999. Missen is gissen. Ontbrekende tellingen in vogelmeetnetten. Limosa 72: 49-54.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein & P.A. Wolf 2009. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2008. Rapport Rijkswaterstaat Waterdienst BM 09.05 / Delta Project Management, Culemborg / Vlissingen.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein & P.A. Wolf 2010. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2009. Rapport Rijkswaterstaat Waterdienst BM 10.09 / Delta Project Management, Culemborg / Vlissingen.
- Voskamp P. & H. Don 2009. Succesvol broedgeval van de Zwarte Wouw in het Maasdal. Limburgse Vogels 19: 70-72.
- Voslamber B., H.P. van der Jeugd & K. Koffijberg 2010. Broedende ganzen in Nederland. De Levende Natuur 111: 40-44.
- Wassink G. 2010. Wat is er aan de hand met de Oehoe in Limburg? Een vergelijking van de reproductie en mortaliteit van Oehoes. Limburgse Vogels 20: 42-48.
- van der Winden J., S. Dirksen & M. Poot 2009. Laag broedsucces visdieven op De Kreupel in 2009. Voedseltekort in de grootste kolonie van West-Europa. Rapport 09-202. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van der Winden J., A. van der Zijden & R. Terlouw 2010. Bescherming van de Zwarte Stern in Zuid-Holland in 2007-2009. Rapport 10-041. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Woets D. 2009. Opkomst en ondergang van een sympatrisch broedende populatie kiekendieven *Circus* in het laagveenmoeras De Weerribben (1971-2007). De Takkeling 17: 205-249.
- Zwarts L., R.G. Bijlsma, J. van der Kamp & E. Wymenga 2009. Living on the edge: Birds and wetlands in a changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist, the Netherlands.

Arjan Boele, Arend van Dijk, Fred Hustings, Joost van Bruggen, Kees Koffijberg & Jan-Willem Vergeer. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen; arjan.boele@sovon.nl
 Calijn Plate, Centraal Bureau voor de Statistiek, Postbus 24500, 2490 HA Den Haag.

Rare and colonial breeding birds in The Netherlands in 2008-2009

This paper reports on rare and colonial breeding birds in The Netherlands in 2008 and 2009. The data result from a national monitoring scheme for 17 species of colonial breeding birds and about 100 rare breeding birds, carried out in The Netherlands since 1992 (some species also earlier) according to standardised methods. For some species the data represent national censuses, for others only key sites (including all Natura 2000 sites; see details in Tab. 1). The counts are part of a governmental ecological monitoring network and are coordinated by SOVON Dutch Center for Field Ornithology, in close collaboration with Statistics Netherlands (CBS; trend analyses) and species' experts. Fieldwork is mainly conducted by dedicated volunteers and local nature conservation agencies. Counts in the Wadden Sea are also done within the framework of the Trilateral Monitoring and Assessment Program (TMAP). The breeding seasons of 2008 and 2009 followed rather mild winters, although a short but heavy cold spell in December 2008/January 2009, mainly confined to the SE part of the country, constituted the first severe winter weather since 12 years. Also important for breeding birds, especially those relying on damp meadows, were prolonged dry periods in April (both years) and May-June (in 2008). In both years, July was extremely wet.

Highlights in 2008-09 included records of breeding Great Cormorant *Phalacrocorax carbo* of the race *carbo* (up to 4-5 pairs in 2009, partly mixed pairs), Ferruginous Duck *Aythya nyroca* (2 in 2009, first successful pairs since 1989), Red Kite *Milvus milvus* (2008 Groningen, first since 1988), Black Kite *Milvus migrans* (2009 Limburg, 2nd successful breeding pair ever), Boreal Owl *Aegolius funereus* (2 and 5 in Drenthe in 2008-09, accidental breeders perhaps undetected in previous years), European Bee-eater *Merops apiaster* (Drenthe 2008, 4th year in succession, no records in 2009) and Melodious Warbler *Hippolais polyglotta* (mainly Limburg, 6 in both 2008 and 2009

including mixed pair). Previous newcomers like Whooper Swan *Cygnus cygnus* (Drenthe in 2008-09, not successful), White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla* (in both years in Oostvaardersplassen), Common Crane *Grus grus* (Drenthe, 3 pairs in 2008 as well as 2009) still remain at a low level, but are expected to expand in future years.

Still thriving populations were recorded for Western Great Egret *Casmerodius albus*, Purple Heron *Ardea purpurea*, White Stork *Ciconia ciconia*, Eurasian Spoonbill *Platalea leucorodia*, Greater Canada Goose *Branta canadensis*, Barnacle Goose *Branta leucopsis*, Red-crested Pochard *Netta rufina*, Montagu's Harrier *Circus pygargus*, Peregrine *Falco peregrinus*, Mediterranean Gull *Larus melanocephalus*, Greater Black-backed Gull *Larus marinus*, Middle-spotted Woodpecker *Dendrocopos medius*, Cetti's Warbler *Cettia cetti* (despite cold spell in winter 2008/09) and Red-backed Shrike *Lanius collurio*. Previously increasing populations of Little Egret *Egretta garzetta*, Common Kingfisher *Alcedo atthis* and Grey Wagtail *Motacilla cinerea* were still at high levels in 2008, but suffered considerable losses in 2009 due to the cold in December/January. This also affected the breeding population of Grey Heron *Ardea cinerea* in 2009 (-14%) and Western Barn Owl *Tyto alba* (-41%).

Contrary to these generally increasing trends are very small and mostly declining populations of Northern Harrier *Circus cyaneus* (decline to 22 pairs in 2009), Black Grouse *Tetrao tetrix* (Overijssel, 12 males in both 2008 and 2009), Kentish Plover *Charadrius alexandrinus* (only 170-200 left), Short-eared Owl *Asio flammeus* (though small recovery up to 30-35 in 2009), Eurasian Wryneck *Jynx torquilla* (only 10 recorded in 2009), Crested Lark *Galerida cristata* (Limburg and Noord-Brabant, 9-11 in 2008-09), Fieldfare *Turdus pilaris* (mainly Limburg, 25-60 at most in 2009), Common Rosefinch *Carpodacus erythrinus* (8-9, mainly coastal dunes) and Corn Bunting *Emberiza calandra* (Limburg and Noord-Brabant, 2-3 pairs left).